

วิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา

ก่อนที่จะวิเคราะห์นวนิยายขนาดสั้น ควรทำความเข้าใจกับหลักเกณฑ์การวิเคราะห์ นวนิยายเสียก่อนพอเป็นสังเขป

นักศึกษาวรรณคดีตระหนักดีว่า วรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ นั้น เมื่อรวมกัน เข้าเป็นเรื่องย่อมมีเอกภาพ ลักษณะที่เป็นเอกภาพก็ย่อมแยกแต่ละส่วน (part) ออกได้ เป็น ส่วนประสมที่มีความซับซ้อน หมายความว่าแต่ละส่วนอาจมีลักษณะตรงข้ามกับส่วนอื่น ชัดแย้งกัน หรือแตกต่างกัน อาจขัดแย้งกันระหว่างรูปแบบอันสูงส่งกับการใช้ถ้อยคำในการแต่งที่เรียบง่าย เป็น ภาษาพื้น ๆ หรืออาจเป็นกลวิธีเขียนที่ราบเรียบบรรยายความรื่นแรงของอารมณ์ หรือวิธีพูดอย่าง สง่าผ่าเผย มีศัพท์สูงแต่เนื้อเรื่องที่พูดไม่มีความหมายสำคัญอันใดเลย แต่ละส่วนของเรื่องอาจแปลก แตกต่างกัน ชัดแย้งหรือตรงข้ามกัน แต่ก็เป็นส่วนที่ประสมกันได้เพื่อให้เรื่องเดียวมีส่วนต่าง ๆ รวม กันเข้าเป็นหนึ่งหรือเรียกสั้น ๆ ว่ามีลักษณะเป็นเอกภาพ

การนำเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาพิจารณาส່ต่าง ๆ อย่างละเอียดให้เห็นความแตกต่าง ความกลมกลืน ข้อดีข้อด้อย ฯลฯ ของแต่ละส่วนนั้นเรียกว่าการวิเคราะห์

การวิเคราะห์แยกส่วนต่าง ๆ ของวรรณคดีเป็นเรื่องละเอียดละไม และจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินค่าอยู่เสมอ มิได้แยกขาดจากกัน การวิเคราะห์นั้นมุ่งอธิบายลักษณะเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เรื่องที่จะวิจารณ์ทั้งเรื่องอย่างชัดเจน

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าหลักเกณฑ์การวิเคราะห์นวนิยายทั้งของไทยและต่างประเทศเพื่อนำมา พิจารณาเป็นเกณฑ์รวมในการวิเคราะห์นวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม ได้พบแนวทางต่าง ๆ ซึ่งรวบรวมได้ดังนี้

๒.๑ หลักเกณฑ์ในการวิจารณ์และวิเคราะห์นวนิยาย

การวิจารณ์วรรณคดีหรือการวิจารณ์วรรณกรรมนั้นได้มีผู้ศึกษาค้นคว้า ให้ความหมายไว้ หลายนัยด้วยกัน เช่น ในหนังสือ The World Book Encyclopedia ได้ให้ความหมายไว้ว่า

"การวิจารณ์ คือกิจกรรมหรือทักษะหรือศิลปะในการวิเคราะห์ และวินิจฉัยคุณค่างานทางศิลปะ"^๑
หนังสือ Encyclopedia Britannica ให้ความหมายไว้ว่า "การวิจารณ์ คือการอภิปรายเรื่องศิลปะอย่างมีเหตุผลและอย่างมีระบบ ซึ่งการอภิปรายนั้นเป็นการอธิบายหรือประเมินค่าทั้งทางเทคนิคและที่เกี่ยวกับศิลปะอื่นนั้นโดยตรง"^๒ สำหรับการให้ความหมายของคำว่า "การวิจารณ์วรรณกรรม" ในวงการศึกษานักของไทยก็ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านให้ความหมายไว้ เช่น

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวว่า

การวิจารณ์ที่แท้คือการพิจารณาลักษณะของบทประพันธ์ แยกแยะส่วนประกอบที่สำคัญและหยิบยกออกมาแสดงว่าไพเราะงดงามเพียงไร วิเคราะห์ความหมายของบทประพันธ์นั้น . . . แสดงหลักศิลปะและแนวความคิดของผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นแนวทางในการแต่งหนังสือนั้น นอกจากนั้นจะต้องเปิดเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของงานนั้น และชี้ให้เห็นด้วยว่าแต่ละส่วนมีความสำคัญต่อส่วนรวมเพียงไร รวมความว่าการวิจารณ์คือการแสดงให้เห็นว่าหนังสือนั้นมีลักษณะอย่างไร ทั้งในส่วน เนื้อเรื่อง ความคิดเห็น และทำนองแต่ง เมื่อได้อธิบายลักษณะของหนังสือให้ผู้อ่าน เข้าใจแล้วจึงวินิจฉัยลงไปว่าหนังสือที่ดีหรือไม่ดีอย่างไร"^๓

กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวว่า "การวิจารณ์วรรณคดีคือการให้อรรถาธิบายในแง่ต่างๆ เกี่ยวกับลักษณะของวรรณคดีที่นำมาวิจารณ์พร้อมทั้งประเมินค่าของวรรณคดีนั้นใช้เกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างไม่มีอคติ"^๔

^๑ The World Book Encyclopedia. Vol.3, (Chicago : Field Enterprises Education Corporation, 1960), p. 913.

^๒ Encyclopedia Britanica. Vol.6, (Chicago : Encyclopedia Britanica, Inc., 1971), p. 784.

^๓ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑๗-๒๑๘.

^๔ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ ชุดที่ ๑, (เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาภาษาไทย, ๒๕๔๘, มหาวิทยาลัยรามคำแหง), หน้า ๑๒.

ลิตธา ฟินิจวาทล กล่าวว่ "การวิจารณ์วรรณคดีคือการตัดสินคุณภาพของข้อเขียนว่า
อะไรคือส่วนดีและอะไรคือส่วนเสีย วิธีการวิจารณ์วรรณคดีจะต้องอาศัยความซาบซึ้ง (apprecia-
tion) เป็นวิธีเบื้องต้นและความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีวรรณกรรมเป็นเบื้องต้น"^๑

ตามความเห็นของบุคคลดังกล่าวแล้วพอสรุปได้ว่า การวิจารณ์วรรณคดีหรือการวิจารณ์
วรรณกรรมคือการวิเคราะห์หรือแยกแยะองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ ของบทประพันธ์นั้น แล้ว
วิจารณ์ส่วนที่วิเคราะห์แต่ละส่วนเพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะ ศิลปะ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ
เหล่านั้น พร้อมทั้งวินิจฉัยคุณค่าของบทประพันธ์นั้นตามทัศนะของผู้วิจารณ์โดยใช้เกณฑ์อย่างหนึ่งอย่าง
ใดมาประกอบ

การวิจารณ์นวนิยายนั้นยังมีได้มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้อย่างแน่นอนตายตัวลงไปทีเดียว แต่
ก็ได้มีผู้ให้ข้อคิดในการวิจารณ์และกำหนดแนวทางในการวิจารณ์ไว้หลายแนวด้วยกัน เช่น

รีเน เวลเลค (Rene Wellek) และออสติน เวอร์เรน (Austin Warren) ได้
กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการวิจารณ์นวนิยายไว้ว่า "การวิจารณ์นวนิยายนั้นตามปกติจะเป็นการวิจารณ์
เพื่อบอกลักษณะขององค์ประกอบที่สำคัญของนวนิยาย ซึ่งมี ๓ ส่วนคือ โครงเรื่อง การสร้างตัว
ละครและฉาก แต่ผู้วิจารณ์ไม่จำเป็นต้องไปพิจารณาว่าองค์ประกอบแต่ละส่วนนั้นจะเป็นสิ่งที่กำหนด
ลักษณะขององค์ประกอบอื่น ๆ หรือไม่"^๒

วอลเทอร์ เจ. เดอ มัวร์ดอง (Walter J. De Mordaunt) ได้เสนอแนะแนวทาง
ในการวิจารณ์นวนิยายไว้ว่า ผู้วิจารณ์อาจวิจารณ์โดยการตอบคำถามตามหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้คือ

^๑ลิตธา ฟินิจวาทลและคนอื่น ๆ, ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย, (กรุงเทพ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔), หน้า ๔๘๐.

^๒Rene Wellek and Austin Warren, Theory of Literature, (London :
Penguin Books, 1973), p. 216.

๑. โครงเรื่องและโครงสร้าง (Plot and Structure)

๑.๑ นวนิยายเรื่องนี้มีบทนำเรื่องหรือไม่ ถ้ามี บทนำเรื่องนั้นมีจุดมุ่งหมายอะไร และบทนำเรื่องนั้นมีบทบาทในการนำผู้อ่านเข้าสู่เรื่องราวอย่างไร

๑.๒ ผู้แต่งใช้เทคนิคการเล่าเรื่องย้อนหลังหรือมีเรื่องซ้อนเรื่องหรือไม่ ถ้ามีจงอธิบายถึงกลวิธีที่ผู้แต่งซ้อนเรื่องเข้าด้วยกัน และเรื่องราวเหล่านั้นประสมประสานกันอย่างไร

๑.๓ จงอธิบายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่า เหตุการณ์ใดเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เรื่องดำเนินไป และเหตุการณ์ใดที่ออกนอกเรื่อง

๑.๔ ผู้แต่งมีกลวิธีอย่างไรจึงทำให้ผู้อ่านเกิดการรอกอย และจงวิจารณ์ถึงองค์ประกอบของโครงเรื่อง ตลอดจนถึงสไตล์ของผู้แต่ง

๑.๕ จากใด เป็นฉากที่สำคัญที่สุด

๑.๖ จงอธิบายว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในเรื่องนั้นส่งผลให้เกิดแรงผลักดันอะไร และส่งผลต่อการสร้างตัวละครอย่างไร

๒. กลวิธีในการเล่าเรื่อง (Point of View)

๒.๑ จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีในการเล่าเรื่องกับโครงเรื่อง

๒.๒ นวนิยายเรื่องนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องโดยเล่าจากทัศนะของบุรุษที่หนึ่งหรือไม่ ถ้าใช้ผู้เล่านั้นมีบทบาทสำคัญในเรื่องราวตอนใด

๒.๓ นวนิยายเรื่องนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องโดยเล่าจากทัศนะของบุรุษที่สามมากน้อยเพียงใด และใช้ได้เหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

๒.๔ ผู้แต่งใช้กลวิธีในการบรรยายแบบผู้บรรยายรู้แจ้งหมดทุกประการบ้างหรือไม่ และใช้พรรณานุคลิกภาพของตัวละครได้แจ่มแจ้งชัดเจนเพียงไร จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

๒.๕ ผู้แต่งใช้เทคนิคแบบกระแสวิงประหวัดในการแต่งบ้างหรือไม่ ถ้าใช้ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายอย่างไร

๓. แก่นของเรื่องและจุดมุ่งหมาย (Theme and Purpose)

๓.๑ จงอธิบายถึงประสบการณ์ที่สำคัญในชีวิตมนุษย์ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ พร้อมทั้งอธิบายว่าตัวเอกของเรื่องได้แก้ปัญหาชีวิตของเขาอย่างไร

๓.๒ การแตงนวนิยายเรื่องนี้ผู้แตงได้แสดงจุดมุ่งหมายของเรื่องให้ผู้อ่านเห็นได้อย่างแจ่มชัดหรือไม่

๓.๓ จงอธิบายถึงจุดมุ่งหมาย ปรัชญาหรือทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อชีวิต

๔. การสร้างตัวละคร (Characterization)

๔.๑ ตัวละครใดที่มีบทบาทสำคัญต่อแก่นของเรื่อง จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครนั้นกับแก่นของเรื่อง

๔.๒ ตัวละครต่าง ๆ มีลักษณะเด่นชัดเพียงใด ตัวละครเหล่านั้นเป็นตัวแทนของชนชั้นใดหรือไม่ ถ้าเป็น จงอธิบายถึงลักษณะเด่นของเขาซึ่งแตกต่างจากลักษณะโดยทั่วไป

๔.๓ อะไรคือคุณลักษณะที่สำคัญของตัวละครสำคัญ ซึ่งเป็นผลให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดสุดยอดเช่นนั้น

๔.๔ จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ ระหว่างตัวละคร

๔.๕ จงอธิบายถึงคุณลักษณะพิเศษของตัวละครสำคัญซึ่งผูกใจผู้อ่าน เราให้ผู้อ่านติดตามเรื่องราวของเขา

๕. แรงจูงใจ (Motivation)

๕.๑ ตัวละครใดแสดงพฤติกรรมสอดคล้องกับคุณลักษณะที่ผู้แตงได้บ่งชี้ไว้ในตอนต้นเรื่องหรือไม่ พฤติกรรมของตัวละครนั้นสมเหตุสมผลเพียงไร ท่านคิดว่าพฤติกรรมของตัวละครมีข้อดีข้อเสียอย่างไรบ้าง

๕.๒ ผู้เขียนได้บรรยายถึงเหตุการณ์บางอย่างซึ่งเป็นผลทำให้ผู้อ่านคาดคะเนได้ว่าเรื่องจะต้องจบทำนองนี้ทำนองนั้นบ้างหรือไม่ ถ้ามีจงอธิบาย

๕.๓ ผู้เขียนใช้กลวิธีอะไรบ้างในการจูงใจให้ผู้อ่านติดตามเรื่อง

๕.๔ มีการใช้ภาษาถิ่นเพื่อจูงใจให้ผู้อ่านสนใจตัวละครบ้างหรือไม่

๖. ฉาก (Scence)

๖.๑ นวนิยายเรื่องนี้ใช้ฉากมากน้อยเพียงไร และฉากต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องอย่างไร

๖.๒ ผู้แต่งบรรยายฉากได้แจ่มแจ้งและชัดเจนเพียงไร

๖.๓ จงอธิบายถึงกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ เพื่อแสดงว่า เวลา สถานที่ และพฤติการณ์ในท้องเรื่องได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

๖.๔ ถ้ามีการเล่าเรื่องย้อนหลัง จงพิจารณาว่าการเล่าเรื่องย้อนหลังนั้นมีลักษณะเป็นนาฏการ หรือการเล่าเรื่องแบบบรรยายธรรมดา และจงอธิบายว่าเทคนิคการเล่าเรื่องย้อนหลังนั้นมีความสัมพันธ์กับเทคนิคการเล่าเรื่องแบบกระแสจิตประหวัดหรือไม่ อย่างไร^๑

เฮเลน อี เฮนส์ (Helen E. Haines) กล่าวว่าในการวิจารณ์นวนิยายนั้นจุดสำคัญที่ผู้วิจารณ์จะต้องพิจารณามีดังต่อไปนี้คือ

๑. แกนของเรื่อง เนื้อหา โครงเรื่อง (Theme, Subject and Plot) จะต้องอธิบายให้ทราบว่า แกนของเรื่อง เนื้อหา และโครงเรื่องของนวนิยายที่วิจารณ์นั้นเป็นอย่างไร สำหรับแกนของเรื่องนั้นคือแนวคิดที่สำคัญของเรื่อง เนื้อหาคือพฤติกรรมหรือประสบการณ์ที่เด่น ๆ ของมนุษย์ ซึ่งผู้แต่งได้หยิบยกมาแสดงไว้ในนวนิยาย ส่วนโครงเรื่องคือโครงร่างของเรื่อง

๒. ฉากและช่วงเวลา (Setting and Period) ผู้วิจารณ์จะต้องพิจารณาว่าเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใด เนื้อเรื่องถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ เนื้อเรื่องดำเนินไปตามลำดับเวลาหรือไม่ ส่วนด้านฉากนั้นให้พิจารณาว่าฉากที่ปรากฏในเรื่องสมจริงหรือไม่ และฉากที่ผู้แต่งใช้นั้นมีอิทธิพลต่อตัวละครหรือไม่ อย่างไร

๓. การสร้างตัวละคร (Characterization) ผู้วิจารณ์จะต้องพิจารณาว่าตัวละครมีลักษณะอย่างไร การสร้างตัวละครนั้นถูกต้องสมจริงตามธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่

^๑ Walter J. De Mordaunt, A Writer's Guide to Literature (New York: McGraw-Hill, 1965), p. 20-22.

๔. โครงสร้าง (Structure) ผู้วิจารณ์จะต้องพิจารณาว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของนวนิยายซึ่งได้แก่ แก่นของเรื่อง เนื้อหา โครงเรื่อง ฉาก และการสร้างตัวละครนั้นประสมประสานกันอย่างไร มีเอกภาพหรือไม่

๕. รูปแบบและประเภท (Form and Type) ผู้วิจารณ์ต้องพิจารณาว่านวนิยายเรื่องใดที่ตนวิจารณ์นั้นมีรูปแบบอย่างไร เช่น อัจฉริยะประวัติ ความทรงจำ บันเทิง จดหมาย รูปแบบประสมหรือรูปแบบอื่น ๆ และให้พิจารณาว่านวนิยายนั้นเป็นนวนิยายประเภทใด

๖. กลวิธีในการแต่ง (Treatment) ให้พิจารณาถึงเทคนิค กลวิธี และสไตล์ในการแต่ง เช่น ผู้แต่งใช้เทคนิคการเล่าเรื่องย้อนหลัง เทคนิคการเล่าเรื่องแบบกระแสดิจิตประหวัดบ้างหรือไม่ ผู้แต่งเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวหรือไม่ หรือเป็นการแต่งแบบเพื่อฝัน

๗. สาระสำคัญ (Significance) คือให้วิจารณ์นวนิยายว่านวนิยายเรื่องนี้มีสาระสำคัญอะไรบ้าง ทั้งในด้านที่เกี่ยวข้องกับตัวละคร ฉาก ความมุ่งหมาย และเนื้อหาของนวนิยาย^๑

เค แอล นิคเคอร์โบเกอร์ และ เอช วิลลาร์ด เรนิงเกอร์ (K.L. Knickerbocker and H. Willard Reninger) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการวิจารณ์นวนิยายว่าในการวิจารณ์นวนิยายนั้นผู้วิจารณ์จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและโครงสร้างของนวนิยายเสียก่อนเพื่อนำมาเป็นแนวในการวิจารณ์ ทั้งนี้เพื่อมิให้อคติอันเนื่องมาจากความประทับใจครั้งแรกของผู้วิจารณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ดั้งเดิมมา มีอิทธิพลเกินไปต่อการวิจารณ์ หรือตัดสินคุณค่านวนิยายเรื่องสั้นหนึ่ง เมื่อจะเริ่มวิเคราะห์นวนิยายเรื่องใดผู้วิจารณ์ควรตั้งคำถามถามตนเองก่อนว่า "มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นกับใคร เพราะเหตุใด" เพราะคำถามนี้จะทำให้ผู้วิจารณ์มุ่งพิจารณาถึงโครงเรื่อง ตัวละครและแก่นของเรื่อง ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของนวนิยาย และได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการวิจารณ์นวนิยายไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ข้อเท็จจริงของเรื่อง (The facts of the story)

๒. การควบคุมแก่นของเรื่องของผู้แต่ง (Author's controlling theme)

^๑ Helen E. Haines, What's in a Novel, (New York : Columbia University Press, 1974), p. 247-252.

๓. โครงเรื่องหรือโครงสร้างของพฤติกรรม (Plot or the structure of action)
๔. ตัวละคร (Character)
๕. สัญลักษณ์ (Symbolism)
๖. กลวิธีในการเล่าเรื่อง (Narrator's point of view)
๗. ทศนิยามภาพและฉาก (Panorama and Scence)
๘. ความน่าเชื่อถือและสิ่งลวงตา (Credibility and the illusion of truth)
๙. น้ำเสียงและบรรยากาศของเรื่อง (Tone and Atmosphere)
๑๐. ความหมายของเรื่อง (The meaning of the story : The parts and the whole) ^๑

เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการวิจารณ์นวนิยายนี้ในวงการศึกษานักเรียนของไทยก็ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าและวางหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์วิจารณ์ไว้หลายแนวด้วยกัน คือ

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา ได้เสนอแนะหลักเกณฑ์ในการวิจารณ์นวนิยายไว้ว่าควรวิจารณ์ตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ

๑. โครงเรื่องหรือการดำเนินเรื่อง
๒. ฉาก
๓. บทสนทนา
๔. ตัวละคร
๕. คติธรรมหรือปรัชญา ^๒

^๑ K.L. Knickerbocker and M. Willard Reninger, Interpreting Literature, (New York : Henry Holt and Co., 1955), p. 15-25.

^๒ มโหตร (นามแฝง), "เขาชื่อกานต์ ของ สุวรรณี สุคนธา" วิทยาสาร (ตุลาคม ๒๕๑๔) : ๑๓

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เสนอแนะแนวทางในการวิจารณ์ไว้ว่าอาจจะวิจารณ์ตามหัวข้อต่อไปนี้

๑. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events)
๒. สารัตถะหรือแก่นของเรื่อง (Theme)
๓. เวลาและสถานที่ (Setting)
๔. ตัวละครในเรื่อง และบทสนทนา (Characters and dialogues)
๕. เทคนิคหรือกลวิธีในการแต่ง (Techniques)
๖. สไตล (Style) การแต่ง
๗. ทางเสียงของผู้แต่ง (Tone)
๘. แนวคิดหรือปรัชญาในการแต่ง (Philosophy)^๑

เรื่อง สตะเวทิน ได้เสนอแนะแนวทางในการวิจารณ์ไว้ว่าอาจจะวิจารณ์ตามหัวข้อต่อไปนี้

คือ

๑. ความคิดของเรื่อง
๒. โครงเรื่อง
๓. ตัวละคร
๔. ฉาก
๕. บทสนทนา
๖. ท่วงทำนองเขียนของผู้แต่ง
๗. ผลต่อสังคมหรือผู้อ่าน^๒

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑) หน้า ๗๕.

^๒เจือ สตะเวทิน, "การศึกษานวนิยายในมหาวิทยาลัย," ใน รายงานการสัมมนาการสอนวรรณกรรมไทยปัจจุบันระดับอุดมศึกษา, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๕.

สำหรับนวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม นั้น ผู้วิจัยจะได้อาศัยหลักเกณฑ์การวิเคราะห์วิจารณ์ของนักวิจารณ์ต่าง ๆ ที่ได้อ้างมาแล้วประกอบเกณฑ์การวิเคราะห์ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์และวิจารณ์นวนิยายว่า นวนิยายนั้นผู้วิเคราะห์หรือวิจารณ์ควรยึดธรรมชาติของนวนิยายเป็นหลัก และอาจพิจารณาหลักเกณฑ์ของประเทศทางตะวันตกบางประการมาใช้เป็นหลักได้บ้างตามที่เหมาะสม การวิเคราะห์เป็นงานเบื้องต้นของการวิจารณ์ ดังนั้นการวิจารณ์และวิเคราะห์จึงไม่ควรแยกจากกันโดยเด็ดขาด เพราะขั้นตอนในการวิจารณ์นวนิยายควรมี ๓ ชั้น คือ ชั้นที่หนึ่ง การวิเคราะห์ทุกส่วนทุกด้านของนวนิยาย ชั้นที่สอง ตีความหมายว่าผู้เขียนส่งสารอะไรมาให้ผู้อ่าน และชั้นที่สาม วิเคราะห์กลวิธีของผู้แต่ง^๑

ทั้งนี้ ม.ล.บุญเหลือ ได้แนะนำแนวทางไว้ว่าการวิเคราะห์ควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้ คือ

๑. เนื้อหา

๑.๑ แนวคิด

๑.๒ โครงเรื่อง

๑.๓ เนื้อเรื่อง

๑.๔ ตัวละครในเรื่อง อุปลักษณ์ ลักษณะนิลย

๑.๕ ทัศนคติหรือปรัชญาชีวิตของผู้แต่ง หรือจะเรียกว่าความคิดเห็นของผู้แต่งก็ได้

ในแง่การเมือง สังคม จิตวิทยาหรือด้านอื่น ๆ ของชีวิต

๑.๖ ฉาก ซึ่งไม่ว่าจะสงเคราะห์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหรือกลวิธี

๒. กลวิธี กลวิธีย่อมเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาแยกออกจากกันยาก แต่เราอาจพิจารณาด้วยวิธีการต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด แนวคิดนี้เราอาจพิจารณาที่หลังสุดเพราะเราจะพิจารณาแนวคิดหรือ

แนวเรื่องได้ก็ต่อเมื่อได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่ง ๆ จบแล้ว และนักวิจารณ์หรือนักศึกษาวรรณคดีคนหนึ่ง

^๑ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑๑๒-๑๑๔.

อาจวินิจฉัยว่าแนวคิดของเรื่องหนึ่งคืออย่างหนึ่ง และนักวิจารณ์คนหนึ่งก็วินิจฉัยว่าแนวคิดของเรื่องนี้คืออย่างนั้นอย่างนี้ไปอีกอย่างหนึ่ง

๓. โครงเรื่อง คำนี้มีความหมายในตัวเองอยู่แล้ว แต่บางกรณีผู้อ่านที่ขาดความชำนาญ อาจแยกไม่ออกว่าตรงไหนคือโครงเรื่อง ตรงไหนคือเนื้อเรื่อง

๔. เนื้อเรื่อง จะว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของนวนิยายก็ได้ โดยมากนักอ่านที่ไม่ค่อยได้รับการศึกษาอบรมในทางวรรณกรรมวิจักษ์จะเอาใจใส่แต่เฉพาะด้านนี้ยิ่งกว่าด้านอื่น ทำให้นักเขียนขาดความสนับสนุนที่จะเพ่งเล็งกับสำนวนภาษาหรือกลวิธีอื่นใด ตัวอย่างของเนื้อเรื่องที่ผิดกันโดยโครงเรื่องเหมือนกันคือ รามเกียรติ์ฉบับของชาติต่าง ๆ ใช้โครงเรื่องเดียวกัน แต่เนื้อเรื่องผิดกันไป ผู้อ่านส่วนใหญ่ก็นึกสนใจแต่กับเนื้อเรื่องไม่เอาใจใส่กับกลวิธีเลย ทั้งนี้ไม่เฉพาะผู้อ่านในประเทศไทย กลวิธีที่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องก็มี

๔.๑ เกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ซึ่งอาจเป็นดังนี้

ก. ดำเนินตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มด้วยตัวเอกเกิดมาเป็น เด็กหนุ่มสาว แล้วแก่

ข. เริ่มกล่าวถึงปัจฉิมวัยของตัวละครแล้วย้อนกลับไปเล่าถึงปฐมวัย

ค. ดำเนินเรื่องสลับไปมา คืออาจกล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันก่อนย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีตแล้วย้อนกลับมาปัจจุบัน

ง. กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่ เช่น เกิดในเมืองสองเมืองสลับกันไป

๔.๒ ผู้แต่งบรรยายเรื่องเอง หรือให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งบรรยายให้อีกตัวหนึ่งฟัง หรือให้ตัวหนึ่งเขียนจดหมายถึงอีกตัวหนึ่งหรืออาศัยกลวิธีทั้งสามปนกัน

๕. ตัวละครนวนิยายทั่ว ๆ ไปอาศัยลักษณะนิสัยของตัวละคร เป็น เนื้อหาสำคัญที่สุดอันหนึ่งของหนังสือ และความสนใจของคนอ่านส่วนใหญ่ที่มีความคิดนึกพอสมควรก็มักขึ้นต่ออุปนิสัยของตัวละคร ถ้าลักษณะนิสัยไม่เหมาะสมใจผู้อ่าน หนังสือเรื่องนั้นก็มักจะไม่ได้ดึงดูดความเอาใจใส่ไปได้นาน เคยมีผู้กล่าวว่านวนิยายที่เนื้อเรื่องดำเนินไปโดยไม่ต้องอาศัยลักษณะนิสัยของตัวละคร หรืออาศัยเหตุการณ์

นอกเหนือลักษณะนิสัยแล้วนับ เป็นนวนิยายไม่ได้ แม้บางคนจะไม่ถือนักแน่นถึงเพียงนั้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ตามถ้าเนื้อเรื่องดำเนินไปโดยไม่อาศัยลักษณะนิสัยของตัวละคร วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี เรื่องใดก็ตาม จะไม่ค่อยมีคนให้ความสนใจนานนัก ตัวอย่างเช่น นวนิยายของอเมริกัน เรื่อง อเมริกันน่าชัง (The Ugly American) เป็นหนังสือที่ขายดีที่สุดอยู่ชั่วระยะไม่กี่ปี ชัดนี้เกือบหาผู้สนใจไม่ได้แล้ว ตรงข้ามกับเรื่องสงครามและสันติภาพ (War and Peace) ของ ลิโอ ตอลสตอย ทั้งที่อาศัยเหตุการณ์สงคราม เป็นแนวเรื่อง แต่ลักษณะนิสัยของตัวละครเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของผู้อ่านไว้ได้หลายชั่วอายุคน

ในการพิจารณาลักษณะนิสัยของตัวละครควรตั้งแนวดังนี้ ตัวละครตัวไหนสำคัญแก่เนื้อเรื่อง หรือแก่ความคิดเห็นและปรัชญาของผู้ประพันธ์ มีตัวละครตัวไหนในเรื่องนั้น ทำให้เนื้อเรื่อง มีรสขื่นในทางใด ตัวใดควรถือเป็นตัวเอกเกี่ยวเนื่องกับชื่อเรื่องหรือไม่ เกี่ยวเนื่องกับปรัชญาของผู้ประพันธ์มากกว่าหรือน้อยกว่า ตัวที่ไม่นำถือว่าเป็นตัวเอก

ผู้ประพันธ์อาจใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการแสดงลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่นแสดงโดยอาศัย คำพูดของตัวละครเอง แสดงโดยอาศัยตัวละครอื่นพรรณาลักษณะ แสดงโดยทางจดหมายของตัวละครตัวนั้นเขียนถึงตัวละครอีกตัวหนึ่ง หรือกล่าวถึงกิริยาอาการโดยไม่บอกให้ชัดแจ้งว่าที่ทำเช่นนั้น เพราะมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร และยังมีกลวิธีอื่น ๆ อีกหลายประการ

๖. ทศนะ หรือปรัชญาของผู้ประพันธ์ สิ่งนี้มีใช้สิ่งที่แลเห็นง่ายนัก ยิ่งถ้าหากผู้ประพันธ์ไม่ค่อยมีความคิดเห็นของตนแน่นอน มีแต่พร่า ๆ หรือมีไปตามความนึกคิดของผู้อื่น ยิ่งทำให้แลเห็นทศนะในนวนิยายของนักประพันธ์นั้นยากขึ้นอีก ในการพิจารณาทศนะของนักประพันธ์เรา อาจพิจารณาจากคำพูดของตัวละคร จากวิธีการที่นักประพันธ์บรรยายแสดงความคิดนึกของตนเอง ออกมาตรง ๆ หรืออาจแฝงไว้ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นลักษณะแอบแฝง ต้องเพ่งพิศกันมาก จึงจะจับได้ว่าผู้ประพันธ์มีความคิดเห็นอย่างใดกันแน่ หรืออาจต้องอ่านหนังสือที่นักประพันธ์คนหนึ่งคนใดแต่งหลายเรื่องแล้วจึงจะจับได้ก็มี

๗. ฉาก อวจรวมอยู่ในข้อเนื้อเรื่องก็ได้ บางครั้งนักประพันธ์จะกล่าวถึงสถานที่ เช่นจะทำให้เหตุการณ์เกิดขึ้นในจังหวัดหนึ่ง ด้วยความจงใจจะดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน โดย

ไม่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องเลยก็ได้ หรือกล่าวถึงภูมิภาคใดที่หนึ่ง เพียงเพื่อพรรณาคความงดงามของธรรมชาติหรือใช้จังหวัดนั้นหรือตำบลนี้ ด้วยความจำเป็นที่จะแสดงลักษณะนิสัยของตัวละครนวนิยายบางเรื่องอาศัยจากนั้นเองเป็นเนื้อเรื่อง เช่น "สี่แผ่นดิน" ถ้าไม่ใช่เหตุการณ์ในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลต่อ ๆ มาเป็นฉากก็อาจไม่มีเนื้อเรื่องก็ได้ ใน "สี่แผ่นดิน" ผู้ประพันธ์ไม่แสดงให้เห็นว่าตนเข้ากับใคร ๆ เห็นด้วยกับปรัชญาการเมืองอันไหน เพราะผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นด้านเศร้าและด้านขบขันของชีวิตไทยทุกสมัย เสมอกัน ยกเว้นวันสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ซึ่งนำความวิปโยคมาให้แก่คนไทยเกือบทุกคน

๔. **สำนวนภาษา** เป็นกลวิธีที่สำคัญมากอันหนึ่งในการแต่งหนังสือ สิ่งที่ควรสังเกตก็คือผู้อ่านชอบสำนวนภาษาหรือไม่ เพราะเหตุใด โดยมากคนอ่านจะชอบหรือไม่ชอบจากความเคยชิน ในนวนิยายผู้แต่งไม่ควรทำตัวปะปนกับตัวละคร สำนวนภาษาของนักประพันธ์ควรยึดจากของตัวละคร ตัวละครในวัยหนึ่ง สมัยหนึ่ง ได้รับการอบรมอย่างหนึ่ง ควรใช้สำนวนภาษาอย่างใด ผู้มีฝีมือทางการประพันธ์มักจะสามารทำให้ตัวละครนั้นแสดงบุคลิกลักษณะได้จากสำนวนของตัวละครนั้นใช้

ผู้วิจัยเห็นว่าการวิเคราะห์นวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม น่าจะได้ใช้เกณฑ์ต่างๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ศึกษามาแล้วเป็นแนวทาง เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกัน ผู้วิจัยจึงขอตั้งเกณฑ์ขึ้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์นวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม ดังนี้คือ

๑. รูปแบบ
๒. เนื้อหา
๓. กลวิธีการประพันธ์
๔. การใช้ภาษา

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี (กรุงเทพฯ :

บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕-๓๒

๒.๒ การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหานวนิยายขนาดสั้นของ ไม้ เมืองเดิม

๒.๒.๑ รูปแบบ

๒.๒.๑.๑ ประเภทของวรรณกรรม

๒.๒.๑.๒ ลักษณะของวรรณกรรม

๒.๒.๒ เนื้อหา

๒.๒.๒.๑ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง

๒.๒.๒.๒ ตัวละคร

๒.๒.๒.๓ ฉาก

๒.๒.๒.๔ แนวคิด

๒.๒.๑ รูปแบบ

หมายถึงแบบแผนที่ใช้ในการเขียนวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย งานเขียนในรูปแบบที่เป็นนวนิยายก็คือ เรื่องเล่าใหม่ที่ดัดแปลงมาจากนิยายในสมัยก่อนนั่นเอง เพื่อความกระชับจึงขอยกถ้อยอธิบายของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทนวนิยาย ดังนี้

นวนิยายนั้นเป็นร้อยแก้ว ผู้แต่งไม่มีที่ท่าว่าใครจะให้ผู้อ่านเชื่อว่าเป็นเรื่อง ที่อิงความจริง เป็นที่เข้าใจว่าเป็นเรื่องแต่งและการดำเนิน เรื่องนั้น จะตั้งต้นเมื่อตัว ละครอยู่ในวัยเด็ก แล้วเล่าต่อไปถึงวัยหนุ่มสาวตามกาลจะเหมือนปฏิทิน หรือจะตั้งต้นเมื่อ หนุ่มสาวย้อนเล่าไปถึงวัยเด็ก กล่าวล่วงหน้าไปถึงวัยชราแล้วย้อนกลับมาวัยไหนอีกก็ได้ และมีวิธีการหลายอย่างซึ่งผู้แต่งใช้ตามความพอใจ และที่ถือกันเป็นข้อกำหนดและยึดกันมา เป็นแบบฉบับ ในบรรดานักแต่งนวนิยายในประเทศตะวันตกก็คือคำพูดของตัวละครในเรื่อง จะต้องเป็นคำพูดที่เหมาะสมแก่ฐานะทาง เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาของตัวละครนั้น ๆ และการสนทนาหรือเจรจาจะเห็นชัดว่าเป็นสำนวนของตัวละคร อีกทั้งมีการแบ่งแยกกัน เด่นชัดระหว่างสำนวนการบรรยาย เรื่องหรือพรรณนาเหตุการณ์ต่าง ๆ ของผู้แต่งกับสำนวน สนทนาของตัวละคร^๑

^๑ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวใจของวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ :

วรรณคดี (กรุงเทพ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔). หน้า ๗๔-๗๕.

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของนวนิยายแตกต่างจากนิยายแต่ดั้งเดิมเล็กน้อย ในแง่ตัวละครของนิยายอาจเป็นเทพธิดา นางฟ้า เทพเจ้า ยักษ์หรือปีศาจ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อาจไม่ใช่มนุษย์ เป็นคนในจินตนาการก็ได้ และฉากของนิยายก็อาจไม่ใช่เมืองมนุษย์ อาจเป็นนรก สวรรค์ หรือเมืองบาดาล เป็นต้น แต่นวนิยายเป็นเรื่องเล่าใหม่ที่เอาแบบอย่างนิยายมา นักประพันธ์นำมาดัดแปลงให้มีสภาพเหมือนชีวิตคนจริง ๆ หรือมีความสมจริงเป็นอันมาก แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่คิดประดิษฐ์แต่งขึ้นก็ตาม ตัวละครก็อาจคล้ายบุคคลจริง หรือทำให้ผู้อ่านคิดว่าเป็นคนจริง ๆ ที่ตนพบอยู่เสมอในชีวิตประจำวันก็ได้ แม้แต่ฉากก็ใช้สถานที่ที่นักเขียนประสบพบเห็นจริง ๆ

ส่วนนวนิยายขนาดสั้น (Novelette) หรือที่เรียกว่า "นวนิยายนั้นก็คือวรรณกรรมในรูปแบบของนวนิยายนั่นเอง แต่มีขนาดสั้นกว่านวนิยายโดยทั่วไป แต่ไม่ใช่เรื่องสั้นขนาดยาว"^๑

เปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวถึงนวนิยายขนาดสั้นว่า เหมือนนวนิยายทุกอย่างผิดกันเฉพาะความยาว ซึ่งกำหนดตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐-๔๐,๐๐๐ คำ^๒

เนื่องจากนวนิยายขนาดสั้นมีขนาดกะทัดรัด พอเหมาะที่จะอ่านโดยใช้เวลาไม่มากนัก จึงมีผู้นิยมอ่านอย่างกว้างขวาง สาเหตุเพราะเมื่อคนมีเวลาว่างน้อยก็ต้องการอ่านเรื่องที่ใช้เวลาน้อยและรู้เรื่องทันอกทันใจ อีกประการหนึ่งอาจมีสาเหตุมาจากสภาพทางเศรษฐกิจ นวนิยายขนาดสั้นราคาไม่แพงเท่านวนิยายขนาดยาวซึ่งต้องมีหน้าพิมพ์จำนวนมากก็เป็นได้ ผู้อ่านจึงหันมาสนใจดังเช่นในยุคสมัยที่ไม้เมืองเดิมมีชีวิตอยู่ นวนิยายของเขามีผู้อ่านกันมาก และงานเขียนส่วนใหญ่ของไม้ เมืองเดิม ก็เป็นนวนิยายขนาดสั้น ดังจะได้กล่าวถึงรูปแบบงานวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม ต่อไปนี้คือ

^๑ ประทีป เหมือนนิล, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร. อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๘.

^๒ เปลื้อง ณ นคร, คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร . สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๑.

๒.๒.๑.๑ ประเภทของวรรณกรรม

งานวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม ที่เป็นนวนิยายขนาดสั้น ทั้งหมด ๓๗ เรื่อง ได้แก่ กระต้อมปลายนา, กลางเพลิง, เกวียนหัก, ข้าเก่า, ข้าหลวงเดิม, คนละถิ่น, ค่าน้ำนม, คุ้งเผาถ่าน, ชายสามโบสถ์, ทหารเอกพระบิณฑูร, นางถ้ำนางห้าม, บางระจัน, บ้านนอกเข้ากรุง, บึงขุนสร้าง, โป๊ะล่อม, แผลเก่า, แม่หม้าย, รอยไถ, เรือเพลง-เรือเร่, ลมตะเภา, ล้างบาง, ศาลเพียงตา, หักกระทู้มรยา, สองศึก, สาวชะโงก, สำเภาล่อม, ลินในน้ำ, เสือข้าม, เสือทุ่ง, เสือบาง, แสนแสบ, หงสาพ่าย, หน้าไถ, ทนายนอก-ทนายนบ่ง, หมื่นช่อง และอ้ายขุนทอง

๒.๒.๑.๒ ลักษณะของวรรณกรรม

ถ้าพิจารณาลักษณะวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม จะเห็นว่ามี

๓ ลักษณะคือ

๒.๒.๑.๒.๑ นวนิยายลูกทุ่ง

๒.๒.๑.๒.๒ นวนิยายอิงพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์

๒.๒.๑.๒.๓ นวนิยายตลกขบขัน

๒.๒.๑.๒.๑ นวนิยายลูกทุ่ง

คือนวนิยายที่ถ่ายทอดสภาพชีวิตของคนชนบทออกมา โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องตามรูปแบบของนวนิยาย เช่นกำหนดให้ตัวละครอยู่ในสถานที่จริง อาจเป็นหมู่บ้านหรือตำบลต่าง ๆ สัจจิตต์ วงษ์เทศ เรียกนวนิยายชนิดนี้ว่า นวนิยายฉากสถานที่ (Atmosphere Story) เพราะใช้สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นฉากของเรื่องนั้น มีบรรยากาศและมีความสำคัญกับเนื้อเรื่องอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นสำนวนภาษาของตัวละครก็เป็นภาษาสามัญ ซึ่งคนชนบทใช้กันทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้จากนวนิยายทุกเรื่องของไม้ เมืองเดิม ยกเว้นนวนิยายอิงพงศาวดารและนวนิยายตลกขบขัน

เหตุที่เรียกว่า นวนิยายประเภทลูกทุ่ง ก็เพราะ ทั้งฉากและตัวละครเป็นชนบทมีลักษณะเป็นชาวไร่ ชาวนา หรือชาวบ้าน ซึ่งสังคมไทยนิยมเรียกว่า ลูกทุ่ง คือห่างไกลนครหลวง (ซึ่งนิยมเรียกกันว่าลูกกรุง) ดังที่มีผู้เขียนไว้ว่า

การบรรยายสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละสถานที่ของ ไม้ เมืองเดิม มีลักษณะเด่นชัดและเน้นเป็นพิเศษ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการอย่างถูกต้องในสภาพท้องถิ่นแต่ละแห่งนั้น ไม้ เมืองเดิม มีความพึงใจกับสภาพลูกทุ่งเป็นพิเศษ^๑

ทั้งนี้ผู้วิจัยเข้าใจว่า ไม้ เมืองเดิม อาจชอบ สภาพชีวิตชนบทหรือชีวิตลูกทุ่งเป็นส่วนตัว หรืออาจเป็นเพราะต้องการสร้างงานให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเองก็เป็นได้ทั้งสิ้น

๒.๒.๑.๒.๒ นวนิยายอิงพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์

คือนวนิยายที่มีเค้าโครง เรื่องอิงประวัติศาสตร์ หรือนำเกร็ดพงศาวดารมาแต่งเป็นนวนิยาย ดังเป็นที่ยอมรับกันว่า ไม้ เมืองเดิม เป็นนักอ่าน ตัวฉกาจ มีความรู้และศึกษาเรื่องต่าง ๆ จากประวัติศาสตร์และพงศาวดารอย่างกว้างขวางละเอียดลออ นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ไม้ เมืองเดิม ได้แก่ ขุนศึก^๒ ทหารเอกพระบัณฑูร บางระจัน นางห้าม สำเภาล่มและหมื่นช่อง

^๑ สุจิตต์ วงษ์เทศ, เรื่องเดิม, หน้า (๖๒-๖๓).

^๒ เรื่องขุนศึกนี้ ผู้วิจัยมิได้นำมาวิเคราะห์เพราะเห็นว่าเป็นนวนิยายขนาดยาว

๒.๒.๑.๒.๓ นวนิยายแนวตลกขบขัน

จากการวิจัยพบว่า ไม้ เมืองเดิม ไม่ได้ถนัดแต่แนวลูกทุ่งและแนวอิงประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่พยายามจะเขียนนวนิยายในแนวตลกขบขันด้วย แต่อาจเป็นเพราะไม้ เมืองเดิม อายุสั้น จึงเขียนนวนิยายแนวตลกได้เพียงเรื่องเดียว คือ บ้านนอกเข้างวงเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ได้แลเห็นลักษณะวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม แค้นพิสดารขึ้นอีกแนวหนึ่งที่แตกต่างไปจากเรื่องส่วนใหญ่ของเขา

๒.๒.๒ เนื้อหา

หมายถึงส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อเรื่องของนวนิยาย ซึ่งรวมถึงโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง ตัวละครและแนวคิดสำคัญของเรื่องตลอดจนปรัชญาและทัศนคติของผู้ประพันธ์ก็ได้ส่วนจากนั้นนักวิจารณ์และวิเคราะห์บางสำนักก็จัดเข้าอยู่ในกลวิธีการประพันธ์ แต่สำหรับนวนิยายของ ไม้ เมืองเดิม เนื่องจากเป็นนวนิยายประเภท "ผากสถานที่" เป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจึงจัดจากเข้ามาอยู่ในส่วนที่เป็นเนื้อหา เพื่อสะดวกแก่การวิเคราะห์แต่ละแง่ไปดังต่อไปนี้

๒.๒.๒.๑ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง๒.๒.๒.๒ ตัวละคร๒.๒.๒.๓ ฉาก๒.๒.๒.๔ แนวคิด๒.๒.๒.๑ โครงเรื่องและเนื้อเรื่อง^๑

โครงเรื่อง ได้แก่การผูกเค้าโครงของพฤติกรรมหรือการสร้างเหตุการณ์เพื่อเป็นแนวให้เนื้อเรื่องดำเนินตาม โครงเรื่องนั้นเป็นการสร้างเรื่องอย่างคร่าว ๆ ส่วนเนื้อเรื่องคือรายละเอียด

^๑ผู้วิจัยเห็นว่าส่วนที่เป็นโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง ควรจะวิเคราะห์คู่กันไปเพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้น โดยผู้วิจัยได้แยกไว้เป็นแต่ละเรื่องในภาคผนวก ก.

ตัวอย่างเช่น โครงเรื่องมีว่า หญิงชายคู่อึ่งรักกันมากจำต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งเรื่องฐานะ เรื่องญาติพี่น้องที่ไม่เห็นชอบด้วย จนกระทั่งได้แต่งงานกันในที่สุด เนื้อเรื่องของโครงเรื่องนี้จะเป็นรายละเอียดว่า อุปสรรคของคนคู่นี้คืออะไร อย่างไร และคนทั้งสองจะฝ่าฟันอุปสรรคได้อย่างไร โดยให้รายละเอียดทั้งด้านลักษณะตัวละคร การสร้างบทสนทนาและบรรยากาศในเรื่อง ส่วนแก่นของเรื่องนี้อาจเป็นว่าความรักที่แท้จริงและมั่นคงย่อมสามารถฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายได้

นวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม ส่วนใหญ่แบ่งลักษณะโครงเรื่องออกได้ดังนี้คือ

๒.๒.๒.๑.๑ เรื่องชิงรักหักสวาท

นวนิยายขนาดสั้นแทบทุกเรื่องของไม้ เมืองเดิม ไม่ว่าจะป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หรือนวนิยายประเภทลูกทุ่ง เป็นเรื่องการชิงรักหักสวาท แ่่งความรักจากฝ่ายตรงข้ามหรือคนที่ป็นศัตรูกัน แทบจะเรียกได้ว่าการชิงรักหักสวาทเป็น เรื่องเด่นในโครงเรื่องส่วนใหญ่ในนวนิยายของ ไม้ เมืองเดิม ส่วนมากฝ่ายหญิงมักจะมีผู้ชายหมายปองตั้งแต่สองคนขึ้นไป และผู้หมายปองก็มักเป็นตัวเอกกับคู่อริ ตัวอย่างเช่น เรื่องกระท่อมปลายนา กลางเพลิง เกรียนหัก คนละถิ่น กิ่งเผาถ่าน ชายสามโบสถ์ นางห้าม ปิงขุนสร้าง ป๊ะลุ่ม แผลเก่า รอยไถ เรือเพลง-เรือเร่ ลมตะเภา ล้างบาง ศาลเพียงตา สาวชะโงก สำเภาลุ่ม สิ้นในน้ำ เสือข้าม เสือทุ่ง แสนสลับ หนามยอก-หนามบ่ง หมื่นช่อง อ้ายขุนทอง

๒.๒.๒.๑.๒ เรื่องประเภทรักสามเส้า

เรื่องรักสามเส้า เป็นโครงเรื่องที่พบบ่อยในนวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม พหุจะแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

๒.๒.๒.๑.๒.๑ เรื่องระหว่างชายหนึ่งหญิงสอง

ตัวเอกฝ่ายชายมีหญิงหมายปองสองคน โดยชายอาจรักหญิงหนึ่งแล้วมีอีกหญิงหนึ่งมารักซ้อน หรือชายหนึ่งอาจมีรักคราวเดียวกันในหญิงสองคน ตัวอย่างเช่น เรื่องคนละถิ่น ลมตะเภา หนามยอก-หนามบ่ง ชายสามโบสถ์ บ้านนอกเข้ากรุง กระท่อมปลายนา นางห้าม สิ้นในน้ำ

๒.๒.๒.๑.๒.๒ เรื่องระหว่างหญิงหนึ่งชายสอง

ชายสองคนอาจรักหญิงคนเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

เรื่องหมิ่นช่อง กลางเพลิง เกวียนหัก แผลเก่า รอยไถ สำเภาล่ม เสือข้าม
เรือเพลง-เรือเร่ เป็นต้น ส่วนมากเป็นเรื่องชายสองคนหมายปองหญิงคนเดียวกัน และตัวเอก
ฝ่ายหญิงรักอยู่กับตัวเอกฝ่ายชาย แต่มีเหตุให้ไม่ได้แต่งงานกัน เพราะมีบุรุษอื่นหมายปองอยู่ใน
เวลาเดียวกัน และชายที่มาหมายปองนั้นก็มักมีอำนาจทาง เศรษฐกิจเหนือกว่าตัวเอกฝ่ายชาย
ทำให้มีการชิงรักหักสวาท และเกิดเป็น เรื่องรักระหว่างหญิงหนึ่งชายสอง ตัวอย่างโครงเรื่อง
แบบนี้ได้แก่ เรื่องกระท่อมปลายนา ชายสามโบสถ์ บางระจัน ทหารเอกพระบัณฑูร
นางห้าม โป๊ะล่ม รอยไถ ศาลเพียงตา และสินในน้ำ เป็นต้น

๒.๒.๒.๑.๓ เรื่องความริษยาอาฆาตและการล้างแค้น

เนื้อเรื่องส่วนหนึ่งของนวนิยายไม้ เมืองเดิม
มักเป็นเรื่องที่ฝ่ายมีอำนาจในสังคม (ได้แก่ ลูกกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน หรือตัวกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเอง
ตลอดถึงผู้มีอิทธิพล) กดขี่ข่มเหงผู้มีอำนาจน้อยกว่า บางเรื่องผู้มีอิทธิพลเหล่านั้นอาจโกรธแค้น
ริษยา ชายหนุ่มผู้ยากจนซึ่งเป็นลูกบ้านด้วย เรื่องส่วนตัว แล้วใช้อำนาจบาตรมีเป็น เครื่องมือ
ล้างแค้น อาจมีการปั่นเรื่อง หาความให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับโทษ เช่น ดิดดุก เป็นต้น เนื้อเรื่อง
ส่วนหนึ่งจึงเป็นการแสดงความริษยาอาฆาต และฝ่ายที่ได้รับความยุติธรรมก็มักตามล้างแค้นจน
ถึงที่สุด หรือทั้งสองฝ่ายตามฆ่าจองล้างจองผลาญกันจนสิ้นชีพไปข้างใดข้างหนึ่ง เนื้อเรื่องเช่นนี้
ได้แก่ เรื่องศาลเพียงตา แสนแสบ หนามยอก-หนามบ่ง กลางเพลิง เกวียนหัก คนละถิ่น
คุ้งเผาถ่าน ชายสามโบสถ์ บึงขุนสร้าง โป๊ะล่ม เสือข้าม เสือทุ่ง หมิ่นช่อง และอ้ายขุนทอง

๒.๒.๒.๑.๔ เรื่องการเสียสละและแสดงความซื่อสัตย์เพื่อบูชารักหรือบูชา

ผู้มีพระคุณ

เนื้อเรื่องส่วนหนึ่งในนวนิยายขนาดสั้นของ ไม้
เมืองเดิม จะสนับสนุนคุณธรรมข้อนี้ของมนุษย์ พระเอกหรือนางเอกจะเต็มไปด้วยความกล้าหาญ
พร้อมที่จะเสียสละ ยอมสละแม้ชีวิตเพื่อบูชาความรัก หรือเพื่อป้องกันบุคคลที่ตนรักมิให้ เสื่อมเกียรติ

หรือมิฉะนั้นก็เป็นการทดแทนบุญคุณหรือแสดงความจงรักภักดี ตัวอย่างเช่น เรื่องคิ่งเผาถ่าน, อ้าย
ขุนทอง กลางเพลิง ปิงขุนสร้าง ค่าน้ำนม เลือ่ง ทหารเอกพระบัณฑูร และบางระจัน

แนวเรื่องนวนิยายของไม้ เมืองเดิม มักจะซ้ำกันเป็นส่วนใหญ่ พอสรุปได้สั้น ๆ ว่า
โครงเรื่องของนวนิยายของไม้ เมืองเดิม มักไม่สลับซับซ้อน แม้จะมีโครงเรื่องย่อยก็เพื่อสนับสนุน
ให้โครงเรื่องใหญ่สมบูรณ์ขึ้น เนื้อเรื่องส่วนใหญ่มักแสดงถึงความเหลื่อมล้ำทั้งทาง เศรษฐกิจและฐานะ
ทางชนชั้นในสังคม ตัวเอกมักยากจนและถูกกลั่นแกล้งจากฝ่ายที่มีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือกว่า (อาจ
เป็นอำนาจทาง เศรษฐกิจ หรืออิทธิพลทางการเมืองการปกครอง) หรือไม้ก็มักถูกใส่ความจนความคับแค้น
ไม่ได้ ต้องประพฤติดันเป็นคนร้ายในทำนองประชดหรือไม้แยะแยะคำนิยมของสังคม เมื่อฝ่ายหนึ่ง
เป็นโจรหรือเป็นคนร้าย อีกฝ่ายก็จะตามล่าอย่างเอาเป็นเอาตาย โดยใช้อำนาจหน้าที่ที่สังคมมอบให้
(เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ตัวเอกก็ต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ แทบเลือดตากระเด็น ซึ่งบางครั้ง
ก็โชคดีเอาชนะได้ แต่บางเรื่องก็พ่ายแพ้ถึงย่อยยับยับเจา หรือสิ้นชีพสิ้นชื่อไป แทบจะกล่าวได้ว่า
นวนิยายหลายเรื่องของไม้ เมืองเดิม เปลี่ยนเฉพาะฉากกับชื่อตัวละครเท่านั้น ส่วนโครงเรื่อง
เนื้อเรื่อง คล้ายคลึงกันจนผู้อ่านแทบจะเดาได้ถ้าอ่านงานของเขามากพอ

๒.๒.๒.๒. ตัวละคร

หมายถึงผู้ประกอบพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่อง หรือผู้ที่รับผลจาก
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องและผู้ประพันธ์กำหนด หรือเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง เช่น
อาจเป็นผู้แสดงทัศนะหรืออารมณ์ความรู้สึกตามโครงเรื่องที่วางไว้ หรือเป็นผู้ที่ปรากฏ หรือเป็นส่วน
สำคัญในโครงเรื่องประเภทที่แสดงสภาพต่าง ๆ เช่น สภาพความแห้งแล้งในชนบทบางภาค สภาพ
การใช้แรงงานของกรรมกรในโรงงาน เป็นต้น

ตัวละครที่ดีต้องมีลักษณะสมจริง แม้ว่าจะเป็นตัวละครที่เกิดจาก
จินตนาการของผู้ประพันธ์โดยแท้ และยิ่งถ้าเรื่องนั้น เน้นความสำคัญที่ตัวละครมากกว่าส่วนประกอบ
อื่นใดก็ยิ่งต้องทำให้ตัวละครมีความเป็นมนุษย์จริง ๆ ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด
คำพูดจาสนทนา ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่น ๆ

จากการวิเคราะห์งานเขียนนวนิยายของนักเขียนทั่ว ๆ ไป เห็นได้ว่าลักษณะที่เกี่ยวข้องกับตัวละครคือ

การกำหนดตัวละครและการวาดลักษณะตัวละคร

การกำหนดตัวละครนั้น ผู้เขียนมักเลือกกำหนดตัวละครต่าง ๆ จากสภาพจริงในสังคม เช่น ในสมัยยังมีบรรดาศักดิ์ ขุน หลวง พระ พระยา ตัวละครก็มักเป็น ขุนหลวง พระ พระยา หรือสมัยที่มีเงินลากรถ รถมาร สามล้อ ตัวละครของนักเขียนบางคนก็อาจเป็นคนลากรถ คนขับรถราง คนถีบสามล้อ ในสมัยที่รถเหล่านี้หมดไปเพราะสภาพสังคมเปลี่ยนไป ตัวละครก็อาจเปลี่ยนเป็น พ่อค้า คหบดี รัฐมนตรี นักการเมือง หรือคนขับแท็กซี่ คนขับรถเมล์เล็ก คนขับเรือด่วน เป็นไปตามยุคสมัย

สำหรับตัวละครของไม้ เมืองเดิม ส่วนมากมักเป็นคนชนบท เพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อเรื่องและฉาก ตัวละครเหล่านั้นถูกกำหนดให้กลมกลืนกับสภาพสังคมชนบทของไทย และมีฐานะอาชีพตามสภาพท้องถิ่นและในช่วงระยะเวลาที่เรียกว่า ร่วมสมัยกับไม้ เมืองเดิม

ส่วนการวาดลักษณะตัวละครนั้นคือการวาดลักษณะอุปนิสัยของตัวละคร ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Characterization

ผู้เขียนส่วนใหญ่มักไม่สามารถวาดลักษณะอุปนิสัยให้ผู้อ่านได้รู้จักตัวละครทุกแง่ทุกมุมได้ แต่อาจรู้ละเอียดในแง่ใดแง่หนึ่ง จนเหมือนกับว่าผู้อ่านรู้จักตัวละครนั้น ๆ ในฐานะมนุษย์ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นการรู้จักเพียงด้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวเรา หรือเฉพาะที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเท่านั้น เช่น เรารู้จักทัศนะความคิดเห็นของตัวละครในแง่สังคม แต่ไม่รู้จักความคิดเห็นของตัวละครนั้นในแง่เศรษฐกิจและการเมือง ผู้อ่านอาจรู้จักอุปนิสัยใจคอของตัวละครส่วนหนึ่ง แต่ไม่รู้อีกหลาย ๆ ส่วน รู้พฤติกรรมตอนหนึ่งของตัวละครเท่าที่แสดงออกในเรื่อง แต่ไม่รู้ภูมิหลังและพัฒนาการของพฤติกรรมเท่าที่ควร แม้การดำเนินเรื่องอาจย้อนกล่าวถึงชีวิตตัวละครในวัยเด็กสักระยะหนึ่ง แต่เมื่อเสนอออกมาในเนื้อเรื่องของนวนิยายสั้น จะเป็นส่วนที่เสนออย่างรวบรัดในช่วงความคิดคำนึงขณะเดียวของตัวละครนั่นเอง ซึ่งส่วนที่เสนอออกมาก็ต้องสมจริงด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่อาจเห็นสภาพลักษณะนิสัยใจคอ พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเหล่านั้นได้อย่างละเอียดทุกส่วน

สำหรับการวิเคราะห์ตัวละครของไม้ เมืองเดิม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ควบคู่กันไป ทั้ง การกำหนดบทบาทและการวาดลักษณะนิสัย รวมทั้งวัย ฐานะทางสังคมและอาชีพ โดยวิเคราะห์ ตัวละครเอกฝ่ายชาย ตัวละครเอกฝ่ายหญิง และตัวประกอบบางตัว เช่น ผู้ร้ายซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีส่วนทำให้พฤติกรรมในเรื่องดำเนินไปสู่จุดจบด้วยอิทธิพลของตัวละครนั้น โดยบันทึกไว้ในภาคผนวก ข.

ผู้วิจัยขอแยกวิเคราะห์ตัวละครดังต่อไปนี้

๒.๒.๒.๒.๑ ตัวละครเอกฝ่ายชาย

๒.๒.๒.๒.๒ ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

๒.๒.๒.๒.๓ ตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้าย

๒.๒.๒.๒.๑ ตัวละครเอกฝ่ายชาย

ไม้ เมืองเดิม สร้างตัวละครเอกฝ่ายชายได้เป็นที่ประทับใจผู้อ่าน โดยมีลักษณะที่เห็นได้ชัด แบ่งได้เป็นข้อ ๆ คือ

๒.๒.๒.๒.๑.๑ ลักษณะทั่วไป

๒.๒.๒.๒.๑.๒ อาชีพ

๒.๒.๒.๒.๑.๓ อุปนิสัย

๒.๒.๒.๒.๑.๔ อายุ

๒.๒.๒.๒.๑.๕ ฐานะทางสังคม

๒.๒.๒.๒.๑.๑ ลักษณะทั่วไป

ตัวละครเอกฝ่ายชายของไม้ เมืองเดิม มักเป็นหนุ่ม ขาวบ้านตามท้องไร่ ท้องนาเป็นส่วนมาก นอกจากเรื่องประเภทอิงประวัติศาสตร์ ไม้ เมืองเดิม ไม่ระบุว่าหน้าตาดีหรือไม่ แต่มักเป็นคนมีฝีมือทางการต่อสู้แบบนักเลงชนบท การชิงไหวชิงพริบ เก่งกล้าแบบชายชาติและมีความซื่อสัตย์ การศึกษาไม่มาก ไม้ เมืองเดิม แทบจะไม่กล่าวถึงการ ศึกษาของตัวละครเลย

๒.๒.๒.๒.๑.๒ อาชีพร

ไม้ เมืองเดิม ได้กล่าวถึงอาชีพของตัวละคร

ฝ่ายชายไว้ดังนี้

๑) เป็นโจร ปล้น ขี่ม้า เช่น เสือแฝง จากเรื่องเกรียนหัก เสือเพื่อน จากเรื่องคนละถิ่น เสือบาง จากเรื่องค่าน้ำนม เสือไม้ จากเรื่องสาวชะโงก เสือธง จากเรื่องหนามยอกหนามบ่ง เสือขุนทอง จากเรื่องอ้ายขุนทอง เสือเอื้อง จากเรื่องล้างบาง เสือเร่ จากเรื่องเสือทุ่ง เสือเครื่อง จากเรื่องหมื่นข่อง ภูหิน จากเรื่องลมตะเภา

๒) ทำนา เช่น หลวง จากเรื่องกลาง-เพลง ผง จากเรื่องชายสามโบสถ์ ลือ จากเรื่องรอยไถ มิ่ง จากเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง ขวัญ จากเรื่องแผลเก่า ลือ จากเรื่องเรือเพลง-เรือเร่ แผลง จากเรื่องแสนแสบ

๓) ทำการประมง เช่น รุ่ง จากเรื่องสิน-ในน้ำ รุ่ง จากเรื่องโป๊ะลุ่ม ภูหิน จากเรื่องลมตะเภา

๔) เป็นทหาร เช่น เตือน (ออกหลวง-กลางไหม) จากเรื่องทหารเอกพระนันทบุรี มะเตือ จากเรื่องนางห้าม ดอกรัก จากเรื่องสำเภาลุ่ม เป็นต้น

๕) อื่น ๆ เช่น เป็นลูกจ้างเฝ้าสวน ตัวอย่างเช่น กลอง จากเรื่องคิ่งเผาถ่าน, หรืออาชีพงมของทะเลชาย เช่น รุ่ง จากเรื่องสินในน้ำ หรือเป็นบ่าวเป็นทาส เช่น ดอกรัก (ในระยะต้น) จากเรื่องสำเภาลุ่ม เป็นต้น

๒.๒.๒.๒.๑.๓ อุปนิสัย

ตัวละครเอกของไม้ เมืองเดิม ส่วนมากมักเป็นคนละเอียดอ่อน เป็นคนดีมีคุณธรรม แต่ถูกอิทธิพลของ "ผู้กดขี่" เบียดเบียน จนเป็นเหตุให้ต้องประทุติตรงกันข้ามกับความรู้สึกดีงามในใจตนเองอยู่เนือง ๆ เพราะทนอำนาจการกดขี่ กลั่น-แกล้งไม่ไหว

อย่างไรก็ตามพอจะสรุปลักษณะนิสัยตัวละครเอก

ฝ่ายชายของไม้ เมืองเดิม ได้ดังนี้

๑) เป็นคนกล้าหาญ เฉพาะอย่างยิ่งตัวละครที่เป็นทหาร จะมีสำนึกในการรับใช้ประเทศชาติสูงยิ่ง ไม่ครั้นคร้ามต่ออริราชศัตรูแม้แต่น้อย มักอาสาปกป้องปฐพี อย่างกล้าหาญเสมอ เช่น มะเต๋อ ในเรื่องนางห้าม ทัพ ในเรื่องบางระจัน เตือน ในเรื่องทหารเอกพระบัณฑูร ดอกรัก ในเรื่องสำเภาล่ม

๒) เป็นคนมุทะลุ ดุดัน หัวหาญและใจร้อน เช่น หลวง ในเรื่องกลางเพลิง ผง ในเรื่องเกรียนหัก เพื่อน ในเรื่องคนละถิ่น บาง ในเรื่องค่าน้ำนม ผง ในเรื่องชายสามโบสถ์ ทัพ ในเรื่องบางระจัน ไข่ ในเรื่องสาวชะโงก ขุนทอง ในเรื่องอ้ายขุนทอง เอื้อง ในเรื่องล้างบาง เร่ ในเรื่องเสือทุ่ง เครื่อง ในเรื่องหมื่นช่อง ภูหิน ในเรื่องลมตะเภา

๓) กตัญญู เช่น เลื้อบาง ในเรื่องค่าน้ำนม กลอง ในเรื่องดั่งเผาถ่าน ผง ในเรื่องชายสามโบสถ์

๔) เป็นคนรักเกียรติยศและรักความเป็นธรรม ไม่ยอมให้ผู้ใดดูหมิ่นศักดิ์ศรีได้ง่าย ๆ เช่น หลวง ในเรื่องกลางเพลิง เสือเพื่อน ในเรื่องคนละถิ่น กลอง ในเรื่องดั่งเผาถ่าน ทัพ ในเรื่องบางระจัน มะเต๋อ ในเรื่องนางห้าม และขวัญ ในเรื่องแผลเก่า เป็นต้น

๕) เป็นคนซื่อาย เช่น ริง ในเรื่องโปะลุ่ม

๖) เป็นคนชอบเล่นการพนัน เช่น ลือ ในเรื่องรอยไถ ผง ในเรื่องกระท่อมปลายนา เป็นต้น

๗) เป็นคนดูร้าย เช่น ภูหิน ในเรื่องลมตะเภา

๘) เป็นคนซื่อ เช่น ผง ในเรื่องกระท่อมปลายนา ขวัญ ในเรื่องแผลเก่า ลือ ในเรื่องรอยไถ มิ่ง ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เป็นต้น

๒.๒.๒.๒.๑.๔ อายุ

ข้อที่น่าสังเกตคือ อายุของตัวละครเอกถ้าเป็นฝ่ายชาย มักเข้าวัยหนุ่มใหญ่หรือหนุ่มฉกรรจ์ ถ้าเป็นหญิงมักเป็นสาววัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ และไม้ เมืองเดิม มักบอกอายุของตัวละครกำกับไว้ในตอนบรรยายเสมอ เช่น

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละครเอก</u>	<u>อายุ</u>
กระท่อมปลายนา	ผง	๒๔ ปี
กลางเพลิง	หลวง	๒๗ ปี
เกวียนหัก	แฝง	๓๐ ปี
คนละถิ่น	เพื่อน	๒๖ ปี
ค่าน้ำนม	บาง	๓๐ ปี
กึ่งเผาถ่าน	กลอง	หนุ่มใหญ่
ชายสามโบสถ์	ผง	๒๖-๓๐ ปี
ศาลเพียงตา	รอ	๒๕-๒๖ ปี
ทหารเอกพระบัณฑูร	เดือน	๒๕ ปี
นางห้าม	มะเตี๋ย	๓๐ ปี
บางระจัน	ทัพ	๒๖ ปี
บ้านนอกเข้ากรุง	มิ่ง	หนุ่มใหญ่
โป๊ะลุ่ม	วัง	๓๕ ปี
แผลเก่า	ขวัญ	๒๖ ปี
รอยไถ	ลือ	หนุ่มใหญ่
สาวชะโงกและเสือข้าม	ไผ่	หนุ่มใหญ่
สำเภาล่ม	ดอกรัก	๒๕ ปี
สินในน้ำ	วัง	๒๕ ปี
แสนแสบ	แฝง	ย่าง ๒๕
หนามยอกหนามบ่ง	ธง	หนุ่มใหญ่
ล้างบาง	เอี้ยยง	๓๐ ปี
เสือทุ่ง	เร่	๒๖ ปี
หมิ่นช้อง	เครื่อง	๒๖ ปี

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละครเอก</u>	<u>อายุ</u>
ลมตะเภา	ภูหิน	หนุ่มใหญ่
อ้ายขุนทอง	ขุนทอง	๓๐ ปี

๒.๒.๒.๒.๑.๕ ฐานะทางสังคม

พระเอกของไม้ เมืองเดิม มักมีสภาพและฐานะทางสังคมต่ำต้อย น้อยหน้าในสังคมที่ตนสังกัด ส่วนใหญ่ยากจนไม่มีหลักฐานพอเป็นที่เชื่อถือได้ในสังคมที่เขาอยู่ สาเหตุแห่งความยากจนอาจเนื่องมาจากเกิดมาจนหรือที่นาถูกริบ เป็นนักเลงการพนัน เจนหมดเนื้อหมดตัว หรือถูกโกงอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวละครเหล่านี้มีความปดรั่ว ความขมขื่น จากฐานะ หรือสภาพทางสังคมของตนจนเป็นเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ประพุดิตตนเป็นโจร เป็นเสือปล้น เป็นนักเลงหัวไม้ในที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากแทบทุกเรื่องของไม้ เมืองเดิม

แต่ตัวละครที่ขยันขันแข็งทำการงานหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความทรหดอดทนก็มีอยู่บ้าง เช่น

กลอง	จากเรื่อง	คึงเฆ่าถ่าน
เดือน	"	ทหารเอกพระบัณฑูร
มะเตี๋ย	"	นางท้าม
วัง	"	โป๊ะล่ม
ดอกรัก	"	สำเภาล่ม
รุ่ง	"	ลินในน้ำ

เห็นได้ชัดว่าพระเอกของไม้ เมืองเดิม แม้จะเป็นโจร เป็นนักเลง เป็นคนขี้เมาก็ตาม แต่เป็นชายชาติตรีที่มีเสน่ห์อย่างลึกลับสำหรับผู้หญิง เพราะความเป็นลูกผู้ชายแท้ๆของตัวเอง จึงทำให้ผู้วิจัยคิดว่าไม้ เมืองเดิม อาจต้องการวางรากฐานบุคลิกภาพของความเป็น "ลูกผู้ชาย" ไทยหรืออาจเป็นเพราะว่า "ผู้ชายแท้" ในความคิดคำนึงของไม้ เมืองเดิม ต้องเป็นดังนี้คือ มีความกล้าหาญ ความรักเกียรติยศ ความซื่อสัตย์ และรักความยุติธรรม (ไม่ชอบการข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จัดเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตของคนในแทบทุกสังคม เพื่อให้แลเห็นชัด เจน ขึ้น จะขอยกตัวอย่างโดยสังเขปคือ

ในแง่ความกล้าหาญ ไม่ว่าจะเป็นมะเตือ ในเรื่องนางห้าม หรือ เตือน ในเรื่อง ทหารเอกพระบัณฑูร หรือ ดอกรัก ในเรื่องสำเภาล่ม ทัพ ในเรื่องบางระจัน ล้วนเป็นชายที่กล้าหาญ ไม่หวั่นเกรงภัยอันตรายใด ๆ เมื่อถึงนาทีของการต่อสู้เพื่อปกป้องปฐพีหรือหญิงคนรัก

ในแง่ของความรักเกียรติยศนี้มีในแทบทุกเรื่อง เช่น แผลเก่า โป๊ะลุ่ม บางระจัน กลางเพลิง นางห้าม ทหารเอกพระบัณฑูร เป็นต้น

ส่วนในแง่รักความยุติธรรม (ไม่ชอบข่มเหงรังแกผู้อ่อนแอกว่า) ขอยกตัวอย่าง ขวัญ ในเรื่องแผลเก่า รอด เป็นน้องชายของเรียม (นางเอก) ตอนจะจบเรื่องสมชายจะพาเรียมกลับบ้าน รอดวิ่งไปบอกขวัญ ขวัญจึงมาตีกอดูระหว่างทาง พวกสมชายพากันทำร้ายขวัญ ตอนหนึ่ง สมชายจะยิงขวัญ รอดก็เข้าช่วยโดยการกระโดดกอดคอแย่งปืนจากสมชาย สมชายตกใจ จึงสะบัดรอดล้มกลิ้งไป และสังัดเพื่อนของสมชายก็เข้าชกรอดจนสลบ

ขวัญเห็นดังนั้นจึงพูดว่า

"มึงต๋อยเด็ก มึงต๋อยไ้รอดน้องกู มึงข่มเหงคน คนบ้านทุ่ง อ้ายรอดมึงคอยดูพี" (แผลเก่า หน้า ๑๔๔) แล้วขวัญก็วิ่งเข้าไปแทงสังัดตาย

จะเห็นว่าพระเอกของไม้ เมืองเดิม กลายเป็นผู้ร้ายเพราะการป้องกันเกียรติยศ และต่อสู้กับอำนาจธรรม เพื่อให้ตนหรือพวกพ้องได้รับความยุติธรรมแทบทุกเรื่อง

สรุป ลักษณะตัวละครเอกฝ่ายชายของไม้ เมืองเดิม จากที่วิเคราะห์มาข้างต้นจะเห็นว่า ตัวละครของไม้ เมืองเดิม มีลักษณะเป็นคนจริง ๆ มากกว่าที่จะเป็นคนในจินตนาการ ตัวละครบางตัวอาจมีพฤติกรรมขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมบ้างก็ด้วยสาเหตุแห่งการ "กตัญญู" ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หรือเป็นผู้ร้ายชั่วคน เช่น พระเอกต้องเป็นโจรเพราะถูกเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองกลั่นแกล้งใส่ความ หรือพระเอกเป็นศัตรูกับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่า (เจ้าของที่ดิน คนรักรวยในท้องถิ่นผู้มีอำนาจ) เช่น เรื่องศาลเที่ยงตา รอยไถ แผลเก่า กลางเพลิง กุ้งเผาถ่าน นางห้าม เรือเพลง-เรือเร่ เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง ลักษณะตัวละครของไม้ เมืองเดิม สอดคล้อง ผสานกันกับฉากและเนื้อเรื่องได้อย่างสนิท ไม่ขัดเขิน ไม้ เมืองเดิม เปิดฉากในท้องถิ่นชนบท ห่างไกลความ

เจริญ ตัวละครของเขาซึ่งเป็นขาวนา เป็นทาส เป็นนักเลง สอดคล้องกับเนื้อเรื่องได้สนิททำให้
 ผู้วิจัยคิดว่า ไม้ เมืองเดิม อาจมีคนจริง ๆ เป็นหุ่นขณะที่เขียน หรือมิฉะนั้นก็เป็นเพราะว่า ไม้
 เมืองเดิม มีความสามารถพิเศษในการสร้างตัวละครให้เป็นคนมีชีวิตชีวา ไม่ว่าจะเป็น ขวัญ
 แห่งเรื่องแผลเก่า เสือเผื่อน แห่งเรื่องคนละถิ่น เสือบาง แห่งค่าน้ำนม ผง แห่งเรื่อง
 ขายสามโบสถ์ ทัพ แห่งเรื่องบางระจัน ลือ แห่งเรื่องรอยไถ แผลง แห่งเรื่อง
 แสนแสบ หรือพระเอกคนอื่น ๆ ในทุก ๆ เรื่องล้วนมีลักษณะเหมือนคนจริง ๆ ที่มีเลือด มีเนื้อ มี
 ความรู้สึกแปรผันไปกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตอย่างปุถุชนธรรมดา เช่น เสรีโทก ไทหยา อาดูร
 เมื่อพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก ทุกข์ทรมานเมื่อประสบสิ่งไม่รัก คั้นเคือง พยาบาทเมื่อ
 ถูกกดขี่ข่มเหง หรือถูกอำนาจธรรมรังแกเบียดเบียน พระเอกแทบทุกคนของไม้ เมืองเดิม
 จะยึดสู้เมื่อถูกหมิ่นศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศโดยไม่เกรงกลัวสิ่งใดแม้แต่น้อย ตัวเอกของไม้ เมืองเดิม
 ซึ่งเป็นชายในชนบทมักเป็นคนกล้าหาญ เต็มไปด้วยเหลี่ยมนักเลง เป็นชายชาติตรีที่ห้าวหาญ รัก
 เกียรติยศ ไม่ยอมให้ผู้ใดดูหมิ่นเป็นอันขาด พระเอกของไม้ เมืองเดิม จะไม่ข่มเหงทำร้ายใคร
 ก่อน ดาบจะอยู่ในฝักจนถึงเสี้ยวนาทีของการต่อสู้ การละเลงเลือด การล้างบาง ซึ่งโดยแท้จริง
 แล้ว พระเอกของไม้ เมืองเดิม มักเป็นคนดี มีคุณธรรม แต่ถูกอิทธิพลของ "ผู้กดขี่" ข่มเหงจน
 ต้องพ่ายแพ้ต่ออำนาจความดีในตนเอง กลายเป็นคนมุทะลุ คุตัน บ้ายัน จับอาวุธเป็นเลื่อยปล้นหรือ
 ก่อกรรมทำเข็ญต่าง ๆ ข้อนี้จะได้เห็นได้จากแทบทุกเรื่องในนวนิยายของไม้ เมืองเดิม

จากการวิเคราะห์เห็นว่า บางครั้งแลดูตัวละครบางตัวขาดเหตุผล เวลาและไม่ใช้สติ
 ปัญญา ทำการเกินกว่าเหตุ ตัวอย่างเช่น ผง ในเรื่องกลางเพลิง เผาหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านเพราะ
 ความแค้นที่ถูกแย่งชิงหญิงคนรัก หรือ เสือบาง ในเรื่องค่าน้ำนม ข่าตัวตายเพื่อเอาชีวิตแลกเงิน
 สิบบนบุษราคัมของแม่ (ทั้งๆที่ควรมีวิธีตอบแทนพระคุณของแม่ด้วยการประพาศขอบหรือวิธีการอื่นๆ)
 เป็นต้น แต่ถ้าเราคิดว่าในชีวิตจริงเราก็ได้พบเห็นความฉลาด เวลา อ่อนแอและความไร้เหตุผลจาก
 ผู้คนอยู่เสมอ ก็กล่าวได้เต็มปากว่า ตัวละครของไม้ เมืองเดิม เสมือนเป็นคนจริง ๆ ที่เราอาจ
 พบเห็นได้เช่นกัน ผู้วิจัยเห็นว่าอุปนิสัยของตัวละครจะผันแปรไปตามสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์รอบตัว
 หรือทัศนคติแต่ละช่วงเวลาแห่งการดำรงชีวิตอยู่ จึงกล่าวได้ว่าตัวละครของไม้ เมืองเดิม มีลักษณะ

เป็นคนจริง ๆ มากกว่าเป็นคนที่สร้างขึ้นด้วยตัวอักษร จินดา ดวงจินดา วิจารณ์เกี่ยวกับตัวละครของไม้ เมืองเดิม ไว้ว่า

พระเอกของไม้ เมืองเดิม ยึดมั่นในหลักเกียรติยศ (The Code of Honour) เมื่อเขาสู้เขาป้องกันความบริสุทธิ์แห่งภาพพจน์ของตน ซึ่งได้แก่เกียรติยศ ถึงจะเป็นคนจน คนเล่นการพนัน คนเมาเหล้า แต่ความหยิ่งผยองในหลักเกียรติยศ ทำให้พระเอกของไม้ เมืองเดิม ทรงเสน่ห์และเทียบค่าบ่มีได้ สรุปลแล้ว ตัวละครเอกของไม้ เมืองเดิม จะรวมไว้ทั้งสิ่งดีและสิ่งชั่วในตัวคน มันจะเกิดขึ้นในต่างสภาพ ต่างวาระกันเท่านั้นเอง^๑

๒.๒.๒.๒.๒ ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ไม้ เมืองเดิม กำหนดลักษณะตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มองเห็นชัดเป็น ๒ ประเภท

๑. ประเภทที่เป็นผู้หญิงแท้ ๆ คือ อ่อนโยน อ่อนหวาน อ่อนไหว เชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง จะเห็นได้จากทุกเรื่อง นอกจากในข้อ ๒
 ๒. ประเภทแก่นกล้า เก่งกล้า ปราดเปรียว คึกคะนอง และกล้าหาญราวผู้ชาย เช่น เรื่องเกวียนหัก โป๊ะล้ม นางถ้ำ บึงขุนสร้าง ล้างบางและอ้ายขุนทอง
- ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม ทั้ง ๒ ประเภท มีลักษณะที่เห็นได้ชัดแบ่งได้ดังนี้

๒.๒.๒.๒.๒.๑ ลักษณะทั่วไป

๒.๒.๒.๒.๒.๒ อาชีพ

๒.๒.๒.๒.๒.๓ อุบนิสัย

๒.๒.๒.๒.๒.๔ อายุ

๒.๒.๒.๒.๒.๕ ฐานะทางสังคม

๒.๒.๒.๒.๒.๑ ลักษณะทั่วไป ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้

เมืองเดิม แทบทุกเรื่องจะมีลักษณะดังนี้

^๑จินดา ดวงจินดา, "หนังสือ คือโลก," ฟ้าเมืองทอง ๓๑ : ๘๑, ตุลาคม ๒๕๒๑.

๑) เป็นคนสวย

นางเอกของไม้ เมืองเดิม จะเป็นหญิง
สาวสวยกว่าสาวทั้งปวงในละแวกเดียวกัน ทุกเรื่อง

๒) การศึกษาไม่มาก

นางเอกของ ไม้ เมืองเดิม ไม่ปรากฏว่า
มีการศึกษาสูง ไม้ เมืองเดิม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเอาเองว่าตัวเอกฝ่ายหญิงเป็นเพียงสาวชาวบ้าน
อยู่กับบ้าน ช่วยผู้ปกครองดูแลบ้าน ไม่ได้เล่าเรียนอะไร

๒.๒.๒.๒.๒.๒ อาชีพ

ไม้ เมืองเดิม ไม่บ่งชี้ว่าตัวละครเอกฝ่าย
หญิงทำอาชีพใดแน่นอน เท่าที่พอสังเกตได้นางเอกเป็นหญิงอยู่กับเหย้ากับเรือน หรืออาจช่วยผู้ปกครอง
ทำนา ช่วยดูแลบ้านช่องหรือช่วยเหลือกิจการงานเล็กน้อย ๆ ในครอบครัว โดยมากไม้ เมืองเดิม
มักระบุอาชีพหรือฐานะของผู้ปกครองและให้ผู้อ่านเข้าใจเองว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงคงจะประกอบอาชีพ
นั้น ๆ ตามอย่างผู้ปกครองหรือไม่ก็ละไว้ในฐานที่เข้าใจว่าสตรีในฐานะนั้นในสังคมชาวบ้านควรประกอบ
กิจการงานอย่างไร ดังจะแยกให้เห็นโดยละเอียดคือ

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละคร</u>	
กระท่อมปลายนา	ลำฉู	ลูกสาวกำนัน
กลางเพลิง	รำพึง	ลูกผู้มีที่นา, ชานา
เกวียนหัก	เรียง	ลูกสาวกำนัน
คนละถิ่น	แพ่ง	ลูกสาวชานา
ค่าน้ำนม	แหวน	ลูกชานา
คิ่งเผาถ่าน	แอบ	ลูกสาวคหบดี เจ้าของสวน

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละคร</u>	
ชายสามโบสถ์	ริน	ลูกสาวชาวนา
ทหารเอกพระบัณฑูร	พระองค์หญิง	ธิดาองค์น้อยของเจ้าฟ้ากุ้ง
นางห้าม	สาตี	ถูกยกขึ้นเป็น "นางห้าม" (ผู้ครองเมืองตามลัทธิเชื่อ ผีสง)
บางระจัน	แพ่ง	หญิงชาวบ้าน
บ้านนอกเข้กรุง	เดือน	หญิงชาวบ้าน
บึงขุนสร้าง	สว่าง	ลูกสาวกำนัน
โป๊ะลุ่ม	ร่วม	ลูกจ้างชาวประมง
แผลเก่า	เรียม	ผู้มีอันจะกินในหมู่บ้าน
รอยไถ	บัวผัน	หญิงชาวนา
เรือเพลง-เรือเร่	ฝนทอง	หลานกำนัน
ลมตะเภา	เดือน	สาวชาวประมง
ล้างบาง	กาหลง	ลูกสาวกำนัน
ศาลเพียงตา	กำไล	ลูกชาวนา
สาวชะโงก	อัน	ลูกสาวนักเลง
สำเภาลุ่ม	ลำภู	นางทาส
สินในน้ำ	สำเภา	ชาวประมง
เสือข้าม	กำไล	ลูกสาวกำนัน
เสือทุ่ง	แท้	สาวชาวบ้าน
แสนแสบ	ไปรย	ลูกสาวกำนัน
หน้าไถ	สายบัว	ชาวนา
หนามยอก-หนามบ่ง	แวว	ลูกสาวกำนัน

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละคร</u>	
หมิ่นช่อง	เงินยวง	นางทาส
อ้ายขุนทอง	แพ้ว	ลูกสาวผู้ใหญ่บ้าน

๒.๒.๒.๒.๒.๒.๓ อุบนิสัย

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม มักมีอุปนิสัยใจคอที่
พอสรุปได้ดังนี้

- ๑) บุษาคามารัก ใจคอเด็ดเดี่ยวมั่นคง ซื่อสัตย์ เช่น
แอบ ในเรื่องคิ่งเผาถ่าน ลำภู ในเรื่องสำเภาล่อม สำเภา ในเรื่องสินในน้ำ ฝนทอง
ในเรื่องเรือเพลง-เรือเร่ กำไล ในเรื่องเสื่อขำม อ่อน ในเรื่องสาวชะโงก แท้ ในเรื่อง
เสื่อหุ้ง ดวง ในเรื่องหนามยอกหนามบ่ง เงินยวง ในเรื่องหมิ่นช่อง แพ้ว ในเรื่องอ้ายขุนทอง
- ๒) เมตตา ใจอ่อน ซื่อสัตย์ เช่น บัวผัน ในเรื่องรอยไถ
กำไล ในเรื่องศาลเพียงตา
- ๓) อ่อนแอ หวั่นไหวง่าย วิดกกังวล บางครั้งก็ขาดเหตุผล
และเชื่อคนง่าย เช่น พระองค์หญิงน้อย ในเรื่องทหารเอกพระบัณฑูร สาตี ในเรื่องนางท้าม
เดือน ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง โปรย ในเรื่องแสนแสบ ดวง ในเรื่องลมตะเภา กระถิน
ในเรื่องสินในน้ำ สายบัว ในเรื่องหน้าไถ
- ๔) กล้าหาญ เด็ดเดี่ยวแบบผู้ชาย โผงผาง ฉลาดและสู้คน
เช่น เรียง ในเรื่องเกวียนหัก แพง ในเรื่องบางระจัน สร้าง ในเรื่องบึงขุนสร้าง ร่วม
ในเรื่องโป๊ะลุ่ม กาทหลง ในเรื่องล้างบาง รั้น ในเรื่องขายสามโบสถ์
- ๕) ใจคอโลเล ยอมให้อิทธิพลของคนอื่นครอบงำ เช่น เรียม
ในเรื่องแผลเก่า แหวน ในเรื่องค่าน้ำนม
- ๖) ซื่อซึ้งและแสนงอน เช่น เรียง ในเรื่องเกวียนหัก แพง
ในเรื่องคนละถัน ฝนทอง ในเรื่องเรือเพลง-เรือเร่ กำไล ในเรื่องศาลเพียงตา ร่วม ใน
เรื่องโป๊ะลุ่ม

๗) แก่นแก้ว โลคโผน เช่น เรียง ในเรื่องเกวียนหัก
สร้าง ในเรื่องบึงขุนสร้าง ร่วม ในเรื่องโป๊ะลุ่ม

๘) มีอารมณ์ขัน เช่น ลำภู ในเรื่องกระท่อมปลายนา
บัวผัน ในเรื่องรอยไถ ผนทอง ในเรื่องเรือเพลง-เรือเร่

๒.๒.๒.๒.๒.๒.๔ อายุ

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม ส่วนมากมักอยู่ใน
วัยรุ่น ดังตัวอย่าง

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละคร</u>	<u>อายุ</u>
กระท่อมปลายนา	สารภี	๑๗ ปี
กลางเพลิง	รำพึง	๑๘ ปี
เกวียนหัก	เรียง	๑๖ ปี
คนละถิ่น	แพง	๑๘ ปี
ค่าน้ำนม	แหวน	วัยรุ่น
คิ่งเผาถ่าน	แอบ	๑๘ ปี
ชายสามโบสถ์	ริน	วัยรุ่น
ทหารเอกพระบัลขุร	พระองค์หญิงน้อย	๒๐ ปี
นางห้าม	สาลี	๑๘ ปี
บางระจัน	แพง	๑๖ ปี
บ้านนอกเข้ากรุง	เดือน	วัยรุ่น
บึงขุนสร้าง	สร้าง	วัยรุ่น
โป๊ะลุ่ม	ร่วม	๑๖ ปี
แผลเก่า	เรียง	๑๘ ปี
รอยไถ	บัวผัน	วัยรุ่น
เรือเพลง-เรือเร่	ผนทอง	๑๘ ปี
ลมตะเภา	ดวง	วัยสาว

<u>ชื่อเรื่อง</u>	<u>ชื่อตัวละคร</u>	<u>อายุ</u>
ล้างบาง	กาหลง	๑๘ ปี
ศาลเพียงตา	กำไล	๑๘ ปี
ลำภอล่ม	ลำภู	๑๖ ปี
ลีนในน้ำ	กระถิน	๑๘ ปี
เสือข้าม	กำไล	วัยรุ่น
เสือหู่	แท้	๑๖ ปี
แสนแสบ	โปรย	วัยรุ่น
หน้าไถ	สายบัว	วัยรุ่น
หนามยอก-หนามบ่ง	ดวง	วัยรุ่น
หมื่นช่อง	เงินยวง	๑๖ ปี
อ้ายขุนทอง	แพ้ว	๑๖ ปี

๒.๒.๒.๒.๒.๒.๕ ฐานะทางสังคม

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม มักเป็นหญิงชาวบ้าน เป็นคนชนบทตามสภาพท้องถิ่นที่เรื่องดำเนินอยู่ แต่พอมองเห็นฐานะทางสังคม ดังจะแยกให้เห็น เป็นข้อ ๆ คือ

๑) เป็นลูกสาวหรือหลานสาวกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เช่น ลำภู ในเรื่องกระท่อมปลายนา เรียง ในเรื่องเกวียนหัก สร้าง ในเรื่องปิงขุนสร้าง ผนทอง ในเรื่อง เรือเพลง-เรือเร่ กาหลง ในเรื่องล้างบาง กำไล ในเรื่องเสือข้าม โปรย ในเรื่องแสนแสบ แว่ว ในเรื่องหนามยอกหนามบ่ง แพ้ว ในเรื่องอ้ายขุนทอง

๒) เป็นลูกสาวของคหบดี เศรษฐี หรือผู้มีอันจะกิน มีฐานะดี กว่าพระเอก เช่น ราพิง ในเรื่องกลางเพลิง แผง ในเรื่องคนละถิ่น แอบ ในเรื่องคังเผา ถ่าน เรียม ในเรื่องแผลเก่า

๓) เป็นหญิงชาวบ้านธรรมดา เช่น แทวน ในเรื่องค่าน้ำนม รื่น ในเรื่องชายสามโบสถ์ แผง ในเรื่องบางระจัน เตือน ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง ชั่วฝัน ในเรื่องรอยไถ กำไล ในเรื่องศาลเพียงตา พิมพ์ ในเรื่องเสือหู่ สายบัว ในเรื่องหน้าไถ

๔) เป็นสตรีมีบรรดาศักดิ์ หรือสูงศักดิ์ เช่น พระองค์หญิงน้อยในเรื่องทหารเอกพระบัณฑูร และ สาลี ในเรื่องนางห้าม

๕) เป็นทาส เป็นคนรับใช้หรือมีฐานะต่ำกว่าพระเอกก็มี เช่น ร่วม ในเรื่องโป๊ะลุ่ม ลำภู ในเรื่องสำเภาลุ่ม เงินยวง ในเรื่องหมื่นช่อง

สรุป ลักษณะตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม จะเห็นว่าไม้ เมืองเดิม สร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นสองลักษณะ คือแก่นแก้ว เก่งกล้าแบบชายและอ่อนหวาน นุ่มนวลอย่างหญิงแท้ แต่ทั้งสองแบบมีลักษณะที่เห็นได้ชัดคือ เป็นคนสวยบริสุทธิ์ ไร้เดียงสา และอยู่ในวัยรุ่นและแต่ละนางต่างบูชาความรักเป็นสรณะ เมตตา ซื่อสัตย์ แม้บางครั้งอาจอ่อนไหวไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมบ้าง แต่ในที่สุดก็จะหันกลับมาสามีภักดีต่อความรักตามเดิม

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม มักเป็นหญิงชนบท การศึกษาไม่มาก เติบโตรุ่นสาวแล้วอยู่กับเหี้ย ฝ้ากับเรื่อน ช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพซึ่งไม้ เมืองเดิม ไม่ได้เน้นชัดเจน แสดงให้เห็นว่าในทัศนะของไม้ เมืองเดิม อาชีพของสตรีไม่สำคัญเท่าบุรุษ หรืออาจเป็นเพราะสภาพสังคมชนบทไทยในยุคสมัยของไม้ เมืองเดิม เป็นดั่งนั้นก็ว่าได้

นางเอกของไม้ เมืองเดิม มักมีฐานะทางสังคมดีกว่าพระเอก ส่วนมากเป็นบุตรสาวกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น หรือเป็นบุตรคหบดี ผู้มีอันจะกิน ที่เป็นหญิงชาวบ้านธรรมดาที่มีบ้าง หากเป็นเรื่องแนวอิงประวัติศาสตร์ ไม้ เมืองเดิม นิยมกำหนดตัวละครหญิงสองลักษณะคือ สตรีสูงศักดิ์ เช่น ทหารเอกพระบัณฑูร และนางห้ามกับสตรีต่ำศักดิ์ เช่น สำเภาลุ่ม โปะลุ่ม และหมื่นช่อง เป็นต้น

ลักษณะนิสัยตัวละครเอกฝ่ายหญิงของไม้ เมืองเดิม เหมือนคนจริง ๆ ซึ่งตัดสินใจแก้ไขปัญหาชีวิตตามเหตุการณ์แวดล้อม ตัวอย่างเช่น เรียม ในเรื่องแผลเก่า โปรย ในเรื่องแสนแสบ ทั้งฝ่ายหญิงและชายต่างรักกันมาก แต่เมื่อฝ่ายหญิงได้รับวัฒนธรรมของคนบางกอกมาก็ทำให้จิตใจหวั่นไหว ยอกตอกอยู่ใต้อิทธิพลของความหุหุรา พึงเพื่อ สนุกสบาย เปลี่ยนใจให้หันเหไปเกือบจะสิ้นรักพระเอก แต่ในที่สุดก็กลับใจได้ เป็นลักษณะของปวงชนซึ่งอาจถูกอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมครอบงำได้

ไม้ เมืองเดิม จงใจสร้างลักษณะหญิงให้อ่อนหวาน หวานไหวต่ออำนาจและเหตุการณ์
แวดล้อม บางครั้งก็มีใจไปรักชายอื่นหรือหนีตามชู้ไป ถึงแม้ตัวละครเหล่านี้บางตัวจะไม่ใช่"นางเอก"
แต่ก็เป็นตัวละครเอกเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ลำภู แห่งเรื่องกระท่อมปลายนา โรย แห่งเรื่องชาย
สามโบสถ์ เรียม แห่งเรื่องแผลเก่า บัวเฟื่อน แห่งเรื่องรอยไถ ทิพย์ แห่งเรื่องล้างบาง
สร้อย แห่งเรื่องศาลเพียงตา กระจิน แห่งเรื่องสินในน้ำ โปรย แห่งเรื่องแสนสลับ สายบัว
แห่งเรื่องหน้าไถ แวว แห่งเรื่องหนามยอกหนามบ่ง

ตัวละครเหล่านี้เดิมทีมักรักกับพระเอก แต่มีใจหวานไหวแบบ "ไม้เลื้อย" ถูกอำนาจหรือ
อิทธิพลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตให้ต้องเปลืองใจไปกับคนอื่น ๆ ต้องไปแต่งงานกับชายอื่น หรือมี
เหตุให้ไม่ได้แต่งงานกับพระเอกเพราะความโลเล ใจอ่อนของสตรีเหล่านี้บ้าง แต่ในที่สุดตัวละคร
บางตัวก็พิสูจน์ว่าตนมีรักแท้อยู่กับพระเอกนั่นเอง

อย่างไรก็ตามตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีใจเด็ดเดี่ยว มั่นคง บูชาความรักก็มีอยู่มาก เช่น
รำพึง แห่งเรื่องกลางเพลิง เรียง แห่งเรื่องเกวียนหัก แพง แห่งเรื่องคนละถิ่น แอบ
แห่งเรื่องคั้งเผาถ่าน พระองค์หญิง แห่งเรื่องทหารเอกพระบิณฑูร สาสี แห่งเรื่องนางห้าม
สร้าง แห่งเรื่องบึงขุนสร้าง ร่ม แห่งเรื่องโป๊ะลุ่ม เรียม แห่งเรื่องแผลเก่า ผนทอง แห่ง
เรื่องเรือเพลิง-เรือเร่ ลำภู แห่งเรื่องสำเภาลุ่ม ก่าไล แห่งเรื่องเสือข้าม เงินยวง แห่ง
เรื่องหมื่นช่อง แม้ว แห่งเรื่องอ้ายขุนทอง

จะเห็นได้ว่านางเอกของไม้ เมืองเดิม เป็นผู้หญิงธรรมดาและเป็นหญิงชนบท ส่วนใหญ่
การศึกษาไม่มาก สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดก็ปานกลาง มักตกอยู่ในอำนาจพ่อแม่ ผู้ปกครอง
อย่างชนิดที่ยอมให้คนเหล่านั้นกำหนดอนาคตตนได้^๑ เราจะเห็นความอ่อนแอ ความขลาด ความหวาน-
ไหว เป็นลักษณะเด่นในตัวละครหญิงส่วนหนึ่งของไม้ เมืองเดิม และมีจำนวนมากกว่านางเอกที่มี
ลักษณะเข้มแข็ง เก่งกล้า เด็ดเดี่ยว มั่นคง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าไม้ เมืองเดิม มองลักษณะหญิงในสังคมไทย เป็นผู้อ่อนแอและจัดให้หญิง
อยู่ในประเภท "ข้างเท้าหลัง" อย่างเห็นได้ชัด เพราะพ่อแม่ ผู้ปกครองหรือสามีจะเป็นผู้กำหนด
อนาคตของผู้หญิงที่ตนเป็นเจ้าของ โดยการยกให้แต่งงานกับคนที่ตนเห็นชอบไม่ว่าจะสมภารใจหรือไม่ก็ตาม

^๑ ดูเนื้อเรื่องย่อ ในภาคผนวก ก.

๒.๒.๒.๒.๓ ตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้าย

ไม้ เมืองเดิม สร้างตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้ายให้ "ร้าย" ได้ถึงขนาด ทำให้เรื่องมีชีวิตชีวาแทบจะกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในเรื่องมักเกิดจากลักษณะนิสัยร้ายกาจของฝ่ายผู้ร้ายทั้งสิ้น ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าตื่นเต้น เร้าใจทุกบททุกตอน

ตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้ายมีลักษณะที่เห็นได้ชัด แบ่งได้เป็นข้อๆคือ

๒.๒.๒.๒.๓.๑ ลักษณะทั่วไป

๒.๒.๒.๒.๓.๒ อาชีพ

๒.๒.๒.๒.๓.๓ อุปนิสัย

๒.๒.๒.๒.๓.๔ อายุ

๒.๒.๒.๒.๓.๕ สถานะทางสังคม

๓.๒.๒.๒.๓.๑ ลักษณะทั่วไป

ไม้ เมืองเดิม กำหนดให้ตัวละครฝ่ายผู้ร้ายมีทั้งชายและหญิง มักมีฐานะทางสังคมดีกว่าพระเอก มีอิทธิพล มีพวกมากกว่า ส่วนมากเป็นชาย นอกจากเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เรื่องโป๊ะลุ่ม และเรื่องหน้าไกล ซึ่งตัวละครฝ่ายผู้ร้ายเป็นหญิงด้วย

๒.๒.๒.๒.๓.๒ อาชีพ

ตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม มักไม่ถูกกำหนดอาชีพไว้ชัด เจนนอกจากผู้เขียน เขียนถึงในลักษณะที่ทำให้ผู้อ่าน เข้าใจได้ว่า ตัวละครฝ่ายผู้ร้ายเป็นผู้มีอันจะกิน มีอิทธิพลและมีฐานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่าพระเอก^๑

๒.๒.๒.๒.๓.๓ อุปนิสัย

การวาดลักษณะนิสัยตัวละครฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม พอจะแยกให้เห็นได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

^๑ ฐานะทางสังคมในหน้า ๔๗ควบคู่กันไป

๑) เป็นคนโหดร้าย ชอบเอาชนะ ชอบใส่ความให้ผู้อื่นเสียหาย แต่เป็นคนซื่อฉลาด ตัวอย่างเช่น ฉัตร ในเรื่องกลางเพลิง ชื่น ในเรื่องเกรียนหัก เปลว ในเรื่องคนละถิ่น ผาดำ ในเรื่องนางห้าย สน ในเรื่องโป๊ะล้ม อาดกบหัด ในเรื่องเรือเพลง-เรือแร่ วัง ในเรื่องสำเภาล่ม หวาด ในเรื่องล้างบาง

๒) เป็นคนไม่มีศีลธรรม ทำผิดหรือทำชั่วโดยขาดศิริโอตบปะ เช่น แม้น ในเรื่องกระท่อมปลายนา คง ในเรื่องคึงเผาถ่าน เพียร ในเรื่องชายสามโบสถ์ สังข์ ในเรื่องบางระจัน อ่อน ในเรื่องรอยไถ อัน ในเรื่องศาลเพียงตา เขียม ในเรื่องแสนแสน มิ่ง ในเรื่องหนามยอก-หนามบ่ง วาด ในเรื่องอ้ายขุนทอง

๓) เป็นคนมักได้ เห็นแก่ตัว เช่น ขุนจิตร ในเรื่องทหารเอก พระบัณฑูร จรียา ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง ช้อย ในเรื่องโป๊ะล้ม สมชาย ในเรื่องแผลเก่า ยายแกละ ในเรื่องหน้าไถ

๔) เป็นคนริษยา-อาฆาต เช่น เปลว ในเรื่องคนละถิ่น อยู่ในเรื่องปิงขุนสร้าง หลาย ในเรื่องหมื่นช่อง

๕) เป็นคนมีสำนึกในการให้อภัยอยู่บ้าง ตัวละครฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม เมื่อประกอบกรรมชั่วร้ายจนถึงที่สุดแล้วก็กลับใจให้อภัยต่อศัตรู หรือสำนึกผิดก็มีบ้าง เช่น กลิ่น ในเรื่องค่าน้ำนม ขุนจิตร ในเรื่องทหารเอกพระบัณฑูร สังข์ ในเรื่องบางระจัน เรียน ในเรื่องลมตะเภา จรียา ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เป็นต้น

๓.๒.๒.๒.๓.๔ อายุ

ตัวละครฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม แทบทุกเรื่องกำหนดให้เป็นชายหนุ่มใหญ่วัยฉกรรจ์ ไม้ เมืองเดิม ไม่บอกอายุเป็นตัวเลข แต่มักให้ผู้อ่านเข้าใจว่าอยู่ในวัยเดียวกับพระเอก โดยอาจเขียนในทำนองให้เข้าใจว่าตัวละครโตมาด้วยกัน ในหมู่บ้านเดียวกันและแก่งแย่งแข่งขันมาจนมาถึงเรื่องชิงรักหักสวาทในเรื่องที่ดำเนินอยู่ จึงกล่าวได้ว่าถ้าเป็นตัวละครฝ่ายชายจะอยู่ในวัยหนุ่ม อายุตั้งแต่ ๒๕-๓๕ ถ้าเป็นหญิงมักเป็นหญิงไม่บริสุทธิ์ อาจเป็นคนแก่หรือแม่หม้าย เช่น ยายแกละ หลิงชรา ในเรื่องหน้าไถ ช้อย แม่หม้าย ในเรื่องโป๊ะล้ม เป็นต้น

๒.๒.๒.๒.๓.๕ ฐานะทางสังคม

ตัวละครเอกฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม ผู้เขียนมักกำหนดให้เป็นผู้มีฐานะทางสังคมเหนือกว่าพระเอก โดยอาจมีฐานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่า หรืออาศัยบารมีของบิดาสร้างอิทธิพลหรือมีพรรคพวกมากกว่า ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้

๑) เป็นบุตรชายหรือหลานชายกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เช่น ฉัตร ในเรื่องกลางเพลิง เปลว ในเรื่องคนละถิ่น อยู่ในเรื่องบึงขุนสร้าง อาดและทัต ในเรื่องเรือเพลง-เรือเร่ ทวาด ในเรื่องล้างบาง มิ่ง ในเรื่องหนามยอก-หนามบ่ง

๒) เป็นบุตรชายคหบดี เศรษฐีหรือเป็นผู้มีอันจะกินระดับท้องถิ่นหรือมีอิทธิพล เช่น กลิ่น ในเรื่องค่าน้ำนม เพียร ในเรื่องชายสามโบสถ์ สมชาย ในเรื่องแผลเก่า อ่อน ในเรื่องรอยไถ อัน ในเรื่องศาลเพียงตา บุญ ในเรื่องสาวชะโงก ริง ในเรื่องสำเภาล่ม เรียน ในเรื่องลมตะเภา เทียม ในเรื่องแสนแสบ อรุณ ในเรื่องอินในน้ำ ทวด ในเรื่องอ้ายขุนทอง

จึงเห็นได้ชัดว่าผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม มีฐานะทางสังคมดีกว่าพระเอก ผู้คนอาจเกรงกลัวอิทธิพล หรือยกย่องด้วยอำนาจบารมีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นว่าพระเอก ว่าต่อยกว่าสรุปลักษณะนิสัยตัวละครฝ่ายผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม ส่วนใหญ่จะเห็นว่าไม้ เมืองเดิมให้เพศชายเป็นตัวละครฝ่ายผู้ร้าย ซึ่งทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างตื่นเต้นระทึกใจที่เป็นหญิงก็มีบ้างแต่ไม่มาก เช่น ช้อย ในเรื่องโป๊ะลุ่ม จรียา ในเรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เป็นต้น

แทบทุกเรื่องจะเห็นได้ว่าไม้ เมืองเดิม สร้างผู้ร้ายได้ร้ายกาจถึงขนาดกล่าวคือ เป็นตัวละครที่โหดร้าย อารมณ์เหี้ยม ชอบใส่ความให้ผู้อื่นเสียหาย เป็นคนไม่มีศีลธรรม กระทำผิดโดยไม่ละอาย "ผู้ร้าย" บางคนของไม้ เมืองเดิม ก็ข่มเหง รังแก เบียดเบียนผู้อื่นอย่างขาดคุณธรรม มีนิสัยมักได้ เห็นแก่ตัว และเป็นคนริษยา-อาฆาต มีความพยาบาทและตามจ้องล้างจ้องผลาญกันจนถึงที่สุด

ลักษณะหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดจากผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม คือมักมีอำนาจบารมีและมีฐานะทางสังคม หรือฐานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่า "พระเอก" เช่น เป็นเศรษฐี เป็นเจ้าขุนที่ดิน เป็นลูกชายกำนัน เป็นลูกชายผู้มีอันจะกิน หรือเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

ผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม มักไม่ชอบพระเอกเพราะยากจน หรือไม่ถูกชะตา หรือเป็นคู่อริกันมาก่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่วนมากมักปรารถนาหรือหมายปองหญิงคนเดียวกัน หญิงนั้นมักรักฝ่ายพระเอกและเมื่อฝ่ายผู้ร้ายทราบก็จะโกรธแค้นแสนสาหัสที่ถูกกลบเหลี่ยมคม ต้องจ้องล้างจ้องผลาญกันชนิดฆ่าล้างโคตรหรือล้างบางทีเดียว

ดังนั้น ผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม จึงมักเป็นคนกิเลสหนา ชอบใช้อำนาจกดขี่ผู้ต่ำกว่า มีโทสะร้าย พยาบาทแรง และมีความพยายามสูง คือพยายามทำให้ชีวิตพระเอกหายนะให้จงได้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าไม้ เมืองเดิม แสดงอุปนิสัยของ "ผู้ร้าย" ได้ร้ายกาจจับใจจนทำให้ผู้อ่านหวาดกลัวได้ ถึงขั้นที่ต้องอุทานว่า "เหตุไรมนุษย์จึงร้ายกาจได้ถึงเพียงนี้" หรือ "เหตุไรมนุษย์จึงกดขี่ข่มเหงกันได้ถึงขนาดนี้"^๑ สำหรับผู้ไม่เคยประสบกับความร้ายกาจของมนุษย์อาจเห็นว่า ไม้ เมืองเดิม วาดให้ผู้ร้ายร้ายกาจเกินไป แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้รู้จักชีวิตและมนุษย์ดีพอจะเข้าใจไม้ เมืองเดิม เหตุที่ไม้ เมืองเดิม วาดภาพ "ผู้ร้าย" ได้ร้ายกาจ ขาดคุณธรรมถึงระดับนี้อาจเป็นเพราะไม้ เมืองเดิม ประจักษ์ว่า "มนุษย์ผู้ไม่มีความละอาย ย่อมสร้างพฤติกรรมที่เลวร้ายได้เสมอ" ดังนั้น ผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม จึงมีทั้งทำร้ายลับหลัง ใส่ร้ายป้ายสี ริษยาอาฆาต ออมาะหิต ข่มเหง รังแก เป็นคนที่ไม่มีความซื่อสัตย์และจริยธรรม ซึ่งเราอาจเห็นผู้คนเช่นนี้ก็ได้ในชีวิตจริง

ข้อสรุปเกี่ยวกับตัวละครของไม้ เมืองเดิม

จากการวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าไม้ เมืองเดิม มีความสามารถพิเศษในการเนรมิตรตัวอักษรให้เป็นภาพคนมีชีวิตชีวา ราวกับว่าคนเหล่านั้นเป็นพลเมืองของโลก เป็นสมาชิกของสังคมชนบทไทย ไม่ว่าจะเป็น เจ้าขวัญแห่งทุ่งบางกะปิ (แผลเก่า) เจ้าลือ แห่งหนองสองห้อง (รอยไถ) เจ้าแผลง แห่งคลองแสนแสบ (แสนแสบ) เจ้าทัพ แห่งบางระจัน (บางระจัน) เจ้าผง แห่งทุ่งสามเรือน (ชายสามโบสถ์) ล้วนทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าตัวละครเหล่านั้นมีเลือด มีเนื้อ มีความรู้สึกนึกคิด และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ ตัวละครของไม้ เมืองเดิม เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง กับสภาพท้องถิ่นและบรรยากาศของเรื่องแทบทุกตัว ไม่มีตัวใดขัดเขิน หรือทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่า เป็นคนสมมติแม้แต่น้อย แม้แต่ตัวละครของ เรื่องประ เภททอง

^๑ อภิภาคผนวก ข. ตัวละคร

ประวัติศาสตร์ เช่น เจ้าทัพ แห่งเรื่องบางระจัน หรือ มะเตื่อ แห่งเรื่องนางห้าม ก็เป็นคนใน ยุคสมัยนั้นอย่างแท้จริง ทำให้รู้สึกว่ามี เมืองเดิม สามารถสร้างตัวละครให้สอดคล้องผสมกลม กลืนกับฉากและเนื้อเรื่องได้อย่างสนิท

ตัวละครทุกตัวมีลักษณะเป็นปูชน คือมีความละเอียดอ่อน มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีด้วยกัน ทั้งสิ้น แต่เมื่อมี เหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมผลักดัน บีบคั้นให้พ่ายแพ้ความรู้สึกดีงามของตนตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม ก็อาจทำชั่ว (หรือทำสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมในสังคมที่ตนสังกัด) ได้ทันที ไม่ว่าจะ เป็นพระเอก นางเอก หรือผู้ร้าย ลักษณะเช่นนี้ทำให้ตัวละครของไม้ เมืองเดิม ผิดแผกกับ ตัวละครของนักเขียนบางคนซึ่งพระเอก นางเอก ต้องประพฤติปฏิบัติดีเสมอ

ผู้ร้ายของไม้ เมืองเดิม ซึ่งร้ายกาจถึงขั้นล้างผลาญกันอย่างสาหัส ก็อาจกลับสำนึกได้ และกลับตนเป็นคนดีได้ก็มี เช่น เจ้าอาดในเรื่องเรือเพลง-เรือเร่ สำนึกผิดและให้อภัยแก่เจ้าสื่อ (พระเอก) หรือเจ้าสังข์ ในเรื่องบางระจัน ที่สำนึกผิดยอมรับและยกย่องความดีงามของทัพ (พระ-เอก) เป็นต้น อาจเป็นเพราะลักษณะเหล่านี้เองทำให้ผู้วิจัยรู้สึกว่าตัวละครของไม้ เมืองเดิม เหมือนคนจริงซึ่งมีชีวิตชีวา มีเสน่ห์อย่างประหลาด ทำให้คิดว่าไม้ เมืองเดิม อาจเชื่อว่ามนุษย์ นั้นทุกคนอยากดีทั้งนั้น แต่ที่ต้องถูกตราว่า เสว เป็นเสือปล้น เป็นนักเลง เป็นผู้ร้ายฆ่าคน เพราะสังคมอาจมีส่วนกำหนดให้เป็นไปก็ได้

ข้อนำสัง เกตอีกประการหนึ่งที่ทำให้ตัวละครของไม้ เมืองเดิม สมจริงก็คือการตั้งชื่อตัว ละคร ชื่อตัวละครของไม้ เมืองเดิม มักสั้น เรียงง่าย และเป็นชื่อธรรมดา ซึ่งนิยมเรียกกันใน ชนบทไทย ไม้ เมืองเดิม ไม่ใช้ถ้อยคำวิจิตร พริ้งพราว ตั้งชื่อตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าตัวละคร เหล่านั้นเป็นคนจริง ๆ และต้องเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต เช่นเดียวกับผู้อ่านมากกว่าเป็นคนซึ่งสร้าง ด้วยตัวอักษรจากจินตนาการ อันเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งในการสร้างตัวละคร

ที่เห็นได้ชัดก็คือลักษณะและความสำนึกอย่างคนธรรมดา ตัวละครตัวเดียวกันอาจทำดีหรือ ทำชั่วได้ สุดแต่สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ เป็นการกระทำต่างกรรม ต่างวาระ สุดแต่อิทธิพลของ สังคมหรือสิ่งแวดล้อม เป็นลักษณะตัวละครที่มีพฤติกรรม เปลี่ยนแปรไปตามสภาพแวดล้อม ไม่คงที่หรือ หยุดนิ่งแบบคนในอุดมคติ จึงทำให้ตัวละครของไม้ เมืองเดิม อยู่ในความทรงจำของผู้อ่านเสมอราว กับ เป็นคนที่เคยรู้จัก เคยพบ เคยเห็น นับว่าเป็นความสามารถของผู้ประพันธ์

จากการวิเคราะห์ตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ไม้ เมืองเดิม มักกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีอายุระหว่าง ๒๕ - ๓๕ ปี ซึ่งเรียกได้ว่าอยู่ในวัยฉกรรจ์ หรือ เป็นหนุ่มใหญ่ การที่ ไม้ เมืองเดิม กำหนดให้ตัวละครฝ่ายชายมีอายุระหว่างช่วงวัยดังกล่าว พอจะมองเห็นได้ว่า ในสังคมชนบทนั้นถือว่าคนในวัย ๒๕ - ๓๕ ปี เป็นวัยซึ่งเรียกได้ว่าเป็นผู้ใหญ่ ได้บวชเรียนมาแล้ว ในข้อนี้ทำให้น่าสังเกตว่า หากเป็นผู้ชาย ไม้ เมืองเดิม กำหนดให้ ตัวละครเป็นผู้ใหญ่ อาจทำให้ผู้อ่านคิดว่าคนในวัยผู้ใหญ่มักจะรู้ผิดชอบชั่วดี ความคิดอ่านสุขุมรอบคอบ หรือพร้อมที่จะเป็นผู้นำครอบครัวได้ สังเกตได้ว่าแม้จะเป็นตัวละครฝ่ายผู้ร้ายที่เป็นชาย ไม้ เมืองเดิม ก็กำหนดให้มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับตัวละครเอกฝ่ายชาย ในข้อนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ไม้ เมืองเดิม อาจต้องการวางรากฐานหรือแบบแผนในสังคม หรืออาจมีแนวคิดที่ว่า ผู้ชายควร เป็นผู้มีความคิด ความสุขุมรอบคอบ ได้ผ่านโลกมาเป็นเวลาพอสมควรแล้วจึงจะเป็นผู้นำของครอบครัวได้ ไม้ เมืองเดิม ไม่นิยมให้ตัวละครเอกฝ่ายชายหรือแม้แต่ผู้ร้ายเป็น เด็กหนุ่มคะนองดังที่ นักประพันธ์คนอื่นเคยเขียน ข้อนี้ทำให้น่าสังเกต ตรงข้ามกับตัวละครฝ่ายหญิง ซึ่งถ้าเป็นตัวเอก ไม้ เมืองเดิม มักกำหนดให้เป็นสาวบริสุทธิ์ ไร้เดียงสา ไม่ประสาใน เรื่องโลกีย์ แสดงให้เห็นว่าหากเป็นผู้หญิง ไม้ เมืองเดิม นิยมความบริสุทธิ์มากกว่าที่จะต้องเป็นผู้ใหญ่ มีความคิดสุขุม รอบคอบ หรือผ่านโลกมามากเหมือนฝ่ายชาย แต่ถ้าหากเป็นตัวละครหญิงฝ่ายผู้ร้าย ไม้ เมืองเดิม จึงกำหนดให้เป็นสาวแก่ แม่หม้าย หรือคนชราที่ผ่านโลกมาพอจะเข้าใจ เล่ห์กลหรือเพทุบายต่าง ๆ

ข้อแตกต่างนี้วิเคราะห์ได้ว่าเป็นเพราะตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม ส่วนใหญ่เป็นชาย ชนบท ในสังคมชนบทถือว่าผู้ชายอายุ ๒๕-๓๕ ปี เป็นผู้ใหญ่พอ ส่วนผู้หญิง อายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ก็สามารถแต่งงานมีครอบครัวได้ เพราะหญิงมักอยู่ในอำนาจของผู้ปกครองหรือสามี ไม่จำเป็นต้อง คิดอ่านหรือได้รับการศึกษาอย่างใด ทำให้เห็นความคิดเกี่ยวกับการสร้างตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม ได้ว่า ไม้ เมืองเดิม อาจต้องการสร้างลักษณะของคนในสังคมที่พึงปรารถนา หรือต้องการสะท้อน สภาพบางอย่างให้เห็นชัดขึ้น ในแง่นี้ถ้านำลักษณะตัวละครของไม้ เมืองเดิม ไปเปรียบเทียบกับลักษณะ ตัวละครของนักเขียนบางคนอาจเห็นความแตกต่างได้ชัดเจน และลักษณะตัวละครหรือการกำหนดตัว- ละครนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นทัศนคติหรือนิยามบางอย่างในสังคมได้ จึงเป็นข้อน่าสังเกตที่ควร ศึกษาในแง่อื่น ๆ ต่อไป

๒.๒.๒.๓ ฉาก

ฉาก หมายถึงสถานที่และเวลา ตลอดจนบรรยากาศในท้องเรื่อง เป็นคำซึ่งนำมาจากการละคร ในทางการประพันธ์ ฉากเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นในเนื้อเรื่อง บอกให้รู้ว่าเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นที่ใด ในเรื่องสั้น ไม่จำเป็นต้องให้รายละเอียดของสถานที่มากเกินไปด้วยพรรณนาโวหาร การบรรยายโดยใช้คำตรง ๆ กระชับความ การใช้ฉากที่มีจริง สถานที่จริงและเป็นที่ยอมรับยอมทำให้เรื่องนั้น ๆ มีความสมจริงมากขึ้น

ดังนั้น ฉากจึงเป็นส่วนสำคัญที่บอกให้ผู้อ่านรู้ว่า ตัวละครหรือเรื่องนั้นเกิดขึ้นที่ไหน ในสภาพอย่างไร ความสมจริงในนวนิยายขึ้นอยู่กับฉากเป็นสำคัญด้วย

ฉากอาจจะมีทั้งการระบายสภาพท้องถิ่นและบรรยากาศด้วย

(การระบายสภาพท้องถิ่น เรียกในภาษาอังกฤษว่า local colour หมายถึงการพรรณนาวางพื้นของสภาพอันใดอันหนึ่ง เป็นเครื่องชักนำความคิดของผู้อ่านให้ซาบซึ้งในท้องเรื่อง ให้แลเห็นฉากที่นักประพันธ์วาดด้วยตัวอักษรนั้นชัดเจน เป็นจริงเป็นจังขึ้น การระบายสภาพนี้ได้แก่ พรรณนากริยาท่าทาง ขนบธรรมเนียมประเพณี เครื่องแต่งกาย ภาษาพูด และฉากภูมิภาพต่าง ๆ)^๑ โดยปกติสภาพของท้องถิ่นผู้ประพันธ์นวนิยายมักจะใช้ภูมิประเทศหรือสถานที่ที่ได้พบเห็นจริงหรือมีอยู่จริง ๆ ในโลกมากกว่าใช้จินตนาการ นอกจากที่เป็นจินตนิยาย

ส่วนบรรยากาศนั้น ได้แก่รายละเอียดในงานเขียนที่ก่อให้เกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นพลังให้เกิดพฤติกรรมตามโครงเรื่อง การสร้างบรรยากาศในเรื่องเกี่ยวข้องกับฉาก สถานที่และเวลา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างสถานที่ เวลา ตัวละครและผู้อ่านด้วย

บรรยากาศเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของนวนิยาย ในแง่ที่จะใช้เป็นเครื่องโน้มน้าวความรู้สึกของผู้อ่านให้อารมณ์ร่วมกับเนื้อเรื่อง ตัวอย่างเช่น บรรยากาศของงานศพ บรรยากาศของงานแต่งงาน ของวัดที่มีความสงบร่มเย็น บรรยากาศของยามเย็นที่พระอาทิตย์กำลัง

^๑ เปลื้อง ณ นคร, คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘๓

จะตกดินในขณะที่ตัวละครนั่งอยู่ลำพังผู้เดียว กับบรรยากาศยามเย็นแบบเดียวกันในขณะที่ตัวละครสองตัวซึ่งเป็นคู่รักกันนั่งอยู่ด้วยกัน ย่อมต่างกันไปและให้อารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่านต่างกันไปด้วยในบรรยากาศแต่ละอย่าง

วิภา กงกะนันทน์ กล่าวว่า

โดยทั่วไปนักเขียนสร้างฉากด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี เช่น

- สร้างเหมือนจริง
- สร้างตามอุดมคติ
- สร้างในลักษณะของมโนทัศน์ศิลป์
- สร้างให้มีลักษณะเหนือจริง
- สร้างตามประเพณีนิยม^๑

ไม้ เมืองเดิม นับเป็นนักประพันธ์ที่สร้างฉากในลักษณะเหมือนจริงมากที่สุด เห็นได้จากนวนิยายแทบทุกเรื่องของไม้ เมืองเดิม ที่มองเห็นเด่นชัดที่สุดได้แก่การบรรยายฉากในลักษณะต่อไปนี้ คือ

- ๒.๒.๒.๓.๑ การบรรยายฉากตามลักษณะสภาพท้องถิ่น
 - ๒.๒.๒.๓.๒ การบรรยายฉากตามสภาพชีวิตของตัวละคร
 - ๒.๒.๒.๓.๓ การบรรยายฉากตามสภาพทางประเพณีและวัฒนธรรม
 - ๒.๒.๒.๓.๔ การบรรยายฉากตามสภาพทางภูมิศาสตร์
 - ๒.๒.๒.๓.๕ การบรรยายฉากตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น
 - ๒.๒.๒.๓.๖ การบรรยายฉากตามความนึกคิดของผู้เขียน
- ๒.๒.๒.๓.๑ การบรรยายฉากตามลักษณะสภาพ

ท้องถิ่น ไม้ เมืองเดิม ถนัดในการบรรยายหรือพรรณนาสภาพท้องถิ่น ท้องนาในชนบทไทย

^๑ วิภา กงกะนันทน์, วรรณคดีศึกษา (นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑) หน้า ๑๓๐.

ไม้ เมืองเดิม มักบรรยายสภาพ
ของท้องถิ่นตามความเป็นจริงที่เห็นได้ทั่ว ๆ ไป ในชนบทภาคกลางของไทย และมีบอกฤดูกาลกำกับ
ไว้ด้วยเสมอ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นจริงเห็นจังยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

โพล์เพล้ตะวันลับทิวไม้แล้ว ท้ายเดือน ๖ พอย่างเข้าเย็นเมฆก็ตั้งเค้า มีฝนอยู่
แทบทุกวัน กระทั่ง ๑๔ ค่ำ ข้างแรมจะสิ้นเดือนอยู่ในรุ่งนี้ แม้ว่าชายทุ่งที่เห็นอยู่ลิบๆ
นั้นแนวเมฆจะตั้งอยู่ตามขอบฟ้าราวเทือกภูเขาใหญ่ เป็นแนวเมฆของฝนแสนห่า ที่จะ
เคลื่อนตามลมเหมือนจะเทลงมานับพันนา ล้างทุ่งให้ถล่มไปทั้งตำบลลาลูกกา คลอง ๘
อยู่เดี๋ยวนี้ก็ตาม

(กระท่อมปลายนา หน้า ๘๕๕-๘๕๖)

ตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า ไม้ เมืองเดิม ใช้คำซึ่งทำให้อารมณ์ของผู้อ่านคล้อยตามได้ดี
เพราะถ้อยคำที่ใช้มีความหมายลึกซึ้ง เช่น คำว่า โพล์เพล้ แทนที่จะใช้เพียงคำว่า จวนค่ำ
หรือ เกือบมืดแล้ว ดังนี้ เป็นต้น ลักษณะที่เห็นเด่น คือ ความเปรียบเทียบในการบรรยาย
ตัวอย่างเช่น แนวเมฆจะตั้งอยู่ตามขอบฟ้าราวเทือกภูเขาใหญ่ เป็นแนวเมฆของฝนแสนห่า ทำให้
ผู้อ่านซึ่งคุ้นเคยกับสภาพฤดูกาลในชนบทนึกเห็นภาพได้ชัดเจน นอกจากนั้นความเปรียบความแรงของ
พายุฝนที่ว่า จะเทลงมานับพันนาล้างทุ่งให้ถล่มไปทั้งตำบลลาลูกกา ก็ทำให้เห็นจริงเห็นจังจนไม่
ต้องหาคำอื่นใดมาพรรณนาอีก

หรือ

ลมพัดปลายไม้ไหวลิบ ๆ อยู่ฟากทุ่งโน้น ตะวันลอยอยู่ที่ฟ้ากำลังเที่ยงร้อนระอุ
ตลอดทุ่งสว่าง ทุ่งซึ่งข้าวกล้าปลาตืออยู่เมื่อก่อนกลับเรีงว่าง ฝนนาแห้งผากเป็นระแหงดิน
เพราะย่างเข้าแล้งเดือน ๔ ข้าวในนาเก็บเกี่ยวขายแลกกันไปหมด บึงหนองหรือลำปลาย
น้ำที่เคยอุดมปลานั้นวายไปตามฤดูน้ำลด บัวน้ำเหงาทั้งใบและดอก สันหนมต้นเตี้ยที่เคย
เขียวข่มทั้งใบอ่อนและสด กลับสีหม่นและปลิดใบเกลื่อน ดอกสันหนมที่กวาดรวมเป็นกองไว้
เมื่อแรกกระจัดกระจาย ข้าเป็นนเลือกสดแฉงฉาน

(เกวียนหัก, หน้า ๒๙๓-๒๙๔)

สังเกตการใช้คำในการบรรยาย เช่น ตะวันลอยอยู่กิ่งฟ้า เพื่อจะบอกว่าเป็นเวลาเที่ยงวัน หรือคำว่า บัวน้ำเหงาทั้งใบและดอก เป็นภาษาซึ่งไพเราะ รัดกุมกว่าการที่จะอธิบายยืดยาวให้เห็นสภาพของทุ่งนากลางฤดูร้อน และการบรรยายภาพต้นส้มที่เคยเขียวชอุ่มว่า กลับสีหม่นและปลิดใบเกลื่อน เป็นการย่ำให้ภาพที่สร้างด้วยตัวอักษรชัดเจนขึ้น ในแง่ของอารมณ์นี้ และแห้งแล้ง หรือการใช้คำว่า เลือดสดแดงฉาน ทำให้มองเห็นภาพและได้กลิ่นคาวเลือดด้วยในขณะเดียวกัน หรือ

ผมนำเข้าพระราชกระหน่ำยกใหญ่มาก ๗ วันติด ๆ กัน เพื่อนำเข้าไปด้วยกล้าวอนนอก แลตั้งผืนพรมปูหุ้มไว้เป็นแปลง ๆ นาทอนที่เพิ่งจะไถเสร็จต่างก็เร่งมือหว่านมือดำเพื่อทันเพื่อนบ้าน

แต่วันนี้ ท้องฟ้างามโปร่งตลอดวัน ผมนคงจะพร่องฟ้าหรือหมดไปแล้วแน่ เมฆก็เหลือแต่เพียงบาง ๆ เหมือนหัวไม้แนวป่าเหมือนจะบอกฤกษ์กลางอันดีแก่หนุ่มสาวคู่แต่งงาน ชาวบ้านใฝ่ฝันมีอวว่าจะต้อง เกิดสุข เหลือหลาย เมื่อน้ำที่แต่งงานกันแล้ว

(คำนำนม, หน้า ๑๕)

จากตัวอย่างนี้ประโยคที่บรรยายว่า ท้องฟ้าโปร่งตลอดวัน ผมนคงจะพร่องฟ้าหรือหมดไปแล้วแน่ เป็นการสร้างบรรยากาศของความปลอดโปร่งหรือให้ความรู้สึกว่ามีแต่ธรรมชาติก็เป็นใจกับฤกษ์งามยามดีนั้น จึงเห็นได้ชัดว่า ไม้ เมืองเดิม พิธีพิธีในการเลือกคำบรรยายหรือมีจะนั้นก็มีความสามารถสูงมากในแง่ของการใช้คำ

หรือ

เมื่อน้ำทรงทุ่งเดือน ๑๒ ทุ่งข้าวก็เป็นน้ำแข็งตลอดไปหมดจนท้ายข้างแรม จะย่างเดือนยี่หากน้ำนั้นจะลดไป แต่ทุกแห่งยังเป็นหน้าหนาวอยู่ตามฤดู เมฆปลายฟ้าและหมดหน้าवलคลุมตั้งแต่ยังเห็นแสงตะวันไม่ถึงค่ำ และพอค่ำพวกชาวนา ชาวทุ่งทั้งหลายก็เอือกเย็นฤดูน้ำค้างไปจนรุ่ง

เมื่อคาวรุ่งตก งานของพวกบ้านนาในฤดูมือนี่ ก็พอจะผ่อนเป็นเบาได้พักนอนเต็มอ้อมลึกตื่นต่อเมื่อสว่างเป็นตะวันอ่อน แสงตะวัน เรืองจับรวงข้าวงามตื่นอยู่เต็มทุ่งอัน เป็นทรัพย์อยู่ในดิน สมบัติตัวแล้วก็ปลื้มหัว รวงข้าวสีดั่งย้อมทอง เมื่อเกี่ยวแล้วก็จะขายไปซื้อทองไว้แต่งให้เทียมหน้าเพื่อน

(บึงขุนสร้าง หน้า ๗๖๕-๗๖๖)

จากตัวอย่างนี้ คำว่า ทุ่งข้าวก็เป็นน่าน้ำแข็ง ทำให้เห็นภาพฤดูน้ำหลากชัดเจน และ คำว่า เมื่อสาบเป็นตะวันอ่อน แสงตะวัน เรื่องจับรวงข้าวงาม ตื่นอยู่เต็มทุ่งอัน เป็นทรัพย์อยู่ในดิน สามารถทำให้เกิดภาพพจน์ได้ดี และโน้มน้าวอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างละเมียดละไม แม้คำว่า รวงข้าวสีดั่งย้อมทอง ก็ให้ความหมายที่กินความ ทั้งภาพและความรู้สึกปลาบปลื้มของชาวนาผู้เป็นเจ้าของ

หรือ

เมื่อคืนฝนตกหนัก ตกจนแทบท้องฟ้าจะถล่มทลาย ผืนนาอ้อมน้ำ ดินแห้งระแหงก็ลบรอยหมด ท้องฟ้าขาวได้อรุณ ทุ่งบางเขนก็เรีงว่างปลอดโปร่ง

(รอยไถ หน้า ๓๐)

จากตัวอย่างนี้เห็นได้ชัดว่า ไม้ เมือง เดิม ใช้ถ้อยคำสั้นแต่กินความหมายกว้าง บรรยายให้เห็นสภาพท้องนาปลายฤดูแล้งได้น่าสนใจใหม่ คำว่า ดินแห้งระแหงก็ลบรอยหมด และ ท้องฟ้าขาวได้อรุณ เป็นคำบรรยายที่กระชับ กระทัดรัด ให้ทั้งภาพและอารมณ์แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

๒๒๒๒๓๒๒ การบรรยายฉากตามสภาพของชีวิต

ตัวละคร ไม้ เมือง เดิม มีความสามารถในการบรรยายฉากให้เห็นสภาพชีวิตของผู้คนในชนบท ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตามท้องไร่ท้องนาในภาคกลาง หรือหมู่บ้านชาวประมงได้ชัดเจน ซึ่งเป็นภาพจริงที่เราเห็นได้ หากเราผ่านไปตามท้องถื่นเหล่านั้น วิถีชีวิต ค่านิยม หรือประเพณีเหล่านี้ บางท้องถื่นก็ยังประเพณีปฏิบัติกันสืบมาไม่ขาด นับว่า ไม้ เมือง เดิม เป็นนักประพันธ์ที่เข้าใจถึงสภาพ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา มานุษยวิทยา และคติชนวิทยาอย่างดี ดังตัวอย่าง

เมื่อสิ้นหน้าข้าวก็เหมือนเปลือกทุกซ์ ให้พ้นอกพวกบ้านนาด้วยหนีสินอื่น ถึงหากจะยังชำระ ไม้หมดสิ้น ก็พอจะผ่อนให้ เป็นเบาไปได้ชั่วหายใจยาวไปอีกนาน ที่เหลือก็ซื้อหา เป็นทองหรือไถ่สร้อยแหวนและเป็นเสื้อผ้าเตรียมไว้ เมื่อตรุษและงานสงกรานต์ ส่วนผู้ชายอ้ายหนุ่มก็สะสมไว้หวังจะเป็นทองหมั้นชั้นหมากไปสู่สาว

(เกรียนหัก หน้า ๓๐๗)

การบรรยายในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของชาวไร่ ชาวนาในชนบทไทย เป็นการบอกสภาพความเป็นอยู่ทั้งสภาพทางเศรษฐกิจ ฐานะความเป็นอยู่และสภาพสังคมได้ชัดเจน และประโยคที่ว่า

ผู้ชายอายุนุ่มก็สะสมไว้หวังจะเป็นทองหมั้นขันหมากไปคู่สาว แสดงค่านิยมและประเพณี ให้เห็นชัดเจนขึ้น

หรือ

พอ ๘ คำ ข้างแรมเดือน ๑๑ อันเป็นนักชิตฤกษ์สำคัญที่ราษฎรหลายถิ่น เช่น เมืองสิงห์ เมืองพรหม เมืองอินทร์และอ่างทอง กระทั่งลพบุรี กรุงเก่า นัดกันมาประชุมไหว้พระพุทธรูป ไสยาสน์โบราณทุกปีมิได้ขาด และเล่นนักชิตฤกษ์ต่าง ๆ ด้วยเป็นฤดูน้ำ แล้วคู่บ่าวสาวซึ่งตบแต่ง ก็พากันขึ้นไหว้พระนอนจักรศรีอายุเก้าโบราณนับด้วยพันปีองค์นั้น เพื่อขอสิบลพด้วย เป็นพระพุทธรูป ไสยาสน์ที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง

(คนละถิ่น หน้า ๓)

การบรรยายข้างต้นนี้ สามารถชี้ให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของชาวชนบท ในแถบถิ่นที่ตัวละครดำเนินชีวิตอยู่ แม้จะใช้ตัวอักษรเพียงไม่กี่บรรทัด แต่ได้ชี้ให้เห็นและรวมเอาสภาพ สังคมมาไว้อย่างหมดจด คำว่า ประชุมไหว้พระพุทธรูปไสยาสน์โบราณทุกปีมิได้ขาด แสดงให้เห็นถึงความ เชื้อวัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจน ความประพฤติกของชาวชนบทในถิ่นนั้น และที่บรรยายถึง พระนอนจักรศรีอายุเก้าโบราณนับด้วยพันปี ก็แสดงว่าสังคมของตัวละครเป็นสังคมเก่าแก่ได้รวมกัน เป็นบ้าน เมืองมาช้านาน มีมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรภาคภูมิใจ แสดงให้เห็นทั้งสภาพทางประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยา

หรือ

อย่างเข้าคำ แยกหรือทั้งบ้านไกลบ้านไกลและสังคมญาติ ก็พากันทยอยมาด้วยเป็นคืนแรก ที่จะตั้งศพสวดพระธรรม ถ้าจะดูกันแต่เพียง เนิบก็คิดว่าคำนี้มีในงานศพ คงเป็นงานมงคลหรือ สนุกสนานด้วยเสียง เอ๊กเกริก เกรียวกราว นอกจากบน เรือนแล้วที่ลานนวดหรือท้ายยุ้งรอบบ้าน จุดโคมสว่าง ผู้คนสับสน

(เรือเพลง-เรือเร่ หน้า ๘๑)

การบรรยายข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นลักษณะของสังคมว่า แม้จะเป็นงานศพก็มีลักษณะ เอ็กเกริกเกรียวกราว เช่นเดียวกับงานมงคล ซึ่งแสดงสภาพชีวิตในชนบทว่ามีผู้คนมาช่วยงานคับคั่ง และเมื่อมาในงานก็มักจะทักทาย หัวเราะหยอกล้อกัน และถ้าคนมากก็กลายเป็นสับสน เสียงดัง อดคล้ายกับงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นภาพจริงในงานศพ งานแต่งงานในชนบทและผู้บรรยาย เขียนตามความเป็นจริง ไม่มีเจตนาจะปิดบังว่าเหตุไรคนเหล่านี้จึงไม่ร้องไห้โศกเศร้า ในข้อนี้ผู้วิจัยมีความเห็น เฉพาะตัวว่าคนไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และถูกสอนให้ปลงกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรืออภัยหนึ่งอาจเป็นเพราะคนไทย ใช้ความสนุกสนานเป็น เครื่องช่วยให้ความโศกเศร้าและความทุกข์คลายลงก็เป็นได้

หรือ

บ้านศาลาเกวียน เมื่อพ้นหน้าข้าวหนำนาแล้ว จักย่างเข้าหน้าหว่าน พวกบ้านศาลาเกวียน และทุ่งหลวงที่ยังงาน ไร่หาลำให้อื่นจากหน้าเกี่ยวหรือแลกข้าวชายต่างก็มีเงินไว้ซื้อทอง บ้างที่พอหาพอกินก็เพียงขึ้นท่าเรือ ซื้อผ้าผ่อนไว้ตัดแต่งพอได้เที่ยวและช่วยงานกุศลอื่น ๆ แต่เมื่อขาล่องจากท่าเรือ ส่วนมากก็จะแวะบ้านศาลาเกวียน เพราะเป็นที่ประชุมเรือแลกข้าวและค้าขาย บ้างก็เป็นเรือเร่มาจากเหนือ ค่าของป่าและเนื้อสัตว์แห้ง

(เรือเพลง-เรือเร่ หน้า๑๘๓)

การบรรยายข้างต้นนี้ แสดงสภาพของเศรษฐกิจ สภาพสังคมและค่านิยมของตัวละครอย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นว่า ไม้ เมืองเดิม มีความรอบรู้เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ และสังคมวิทยาดี

หรือ

ต่อมาอีกหลายวันจะสิ้นข้างแรม และเพลข้างขึ้นก็ใกล้จะสิ้นอีกมะรืนนี้ นอกจากพวกทำโป๊ะเท่านั้นที่จะออกทะเลแต่หัวค่ำ เพื่อไปจอดนอนคอยเวลาเดือนตก หรือน้ำอ่อนเข้ารูปปลา ส่วนฉลอมที่ ๑๕ ตามฝูงปลาทะเลและลงอวนนั้นมักจะคอยเมื่อดึก ทะเลมืด

จึง ๑๓ ค่ำ ท้ายข้างขึ้นกลางเดือน ยิงบ้านแหลม จึงเห็นจันทร์แต่ยังไม่ค่ำ พอสักยามพื้นหาดก็กระจ่างพราว น้ำกับทรายหาดนั้น เหลื่อมกันอยู่เห็นถนัดสว่างดั่งกลางวัน หม่อมสาวพากันลงหาด บ้างมีเรือเบ็ดออกน้ำตื้น เอาเหยื่อล่อปลาและไปลงลอบฉลอมซึ่งจอดอยู่รายไป คอยเวลาและสะตวก

(ลมตะเภา หน้า ๒๘๗)

และ

๑๒ คำ ข้างแรมแก่แล้ว จะสิ้นเดือนยี่และหมดฤดู ชาวทะเล จะหยุดทำมาหากินอยู่แต่ตามฝั่ง เพราะเป็นเดือนฤดูมรสุมลมกล้าถึงบัดเดี๋ยวนี กำลังนี้บรรดาลูกโปะน้ำลิกก็วินาศไปแล้วหลายแห่งหลายราย ไม้ไร่และเกาะเล็กดังจะล่มลงทะเล เพราะพายุรอบทิศสุดแต่ก่อนนั้น หากได้ยามนี้เมื่อตีกและเดือนมีดทะเลจะแพร่ด้วยแรงโคมของฉลอมของโปะที่ชาวเรือเข้ารุกปล่าเข้ามีด

(ลมตะเภา หน้า ๓๘๒)

การบรรยายข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และวิธีทำมาหากินของชาวประมงในแถบถิ่นที่ตัวละครอาศัยอยู่ นอกจากจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิถีชีวิตของตัวละครแล้ว ยังให้ความรู้ในเรื่องการประมงไว้ด้วย ทำให้เห็นว่า ไม้ เมืองเดิม มีความสัดดีในการสร้างฉากชนบทตามสภาพความเป็นจริง และมีบรรยายโดยแทรกความรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิต คำนิยม และชนบประเพณีของชาวชนบทไว้ด้วยเสมอ ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้งานเขียนของ ไม้ เมืองเดิม ประทับใจคนอ่าน

๒.๒.๒.๓.๓ การบรรยายฉากตามสภาพทาง

ประเพณีและวัฒนธรรม ไม้ เมืองเดิม สร้างฉากในนวนิยายให้ผู้อ่านแลเห็นสภาพทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านได้ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านแลเห็นและเข้าใจประเพณีเหล่านั้นจากตัวอักษรราวกับเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมนั้นด้วย

๒.๒.๒.๓.๓.๑ ภาพวันแต่งงาน

๒ คำ เดือน ๖ ข้างแรม บ้านตาเอิบ เศรษฐีย่านคั้งเผาถ่าน กำลังเอิกเกริกในลำปะโดงสอง มีเรือจอดเป็นขบวนกระทั้งจดหัวกระโต เพราะเป็นเวลารดน้ำ นายเข้ม เจ็บบัว นุ่งม่วงแดง หัวสวมมงคดหมอบอยู่ข้างเจ้าสาว แม่แอบ ใส่ทองใส่เงินลั่นช้อ นุ่งม่วงถุงสีชมพู สวมเสื้อสมัยที่พ่อเข้มซื้อมาจากบางกอก

คืนนั้นมีโหรี กล่อมทอให้ครึกครื้น สมหน้าสมตาเพราะเจ้าบัวเป็นถึงลูกผู้ใหญ่บ้าน ส่วนเจ้าสาวก็เป็นลูกคนมีทรัพย์ แยกที่มาช่วยมีทั้งบ้านไกลบ้านใกล้ นักเลงต่างถิ่นทั้งถูกกันและไม่ถูกกัน เมามายมากน้อยตามอัธยาศัย

(คั้งเผาถ่าน หน้า ๔๙๑-๔๙๒)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นภาพงานแต่งงานของบุตรธิดาของผู้มีฐานะระดับผู้นำท้องถิ่นในชนบท ทำให้เห็นภาพทั้งที่เป็น ประเพณี เช่น มีโหรีกล่อมทอให้ครึกครื้น และสภาพผู้คนทั่วไป เช่น นักเลงต่างถิ่นทั้งถูกกันและไม่ถูกกัน เมามายมากน้อยตามอัธยาศัย

๒.๒.๒.๓.๓.๒ ภาพงานวันบวชขานนาค

พ่อนาคเอ๋ย พระคุณของแม่เห็น เหลือต้นที่จะมากล่าว เมื่อตั้งครรภัก์สู้อดเปรี้ยวอดหวาน และของเผ็ด เพราะเกรงบุตรในอุทรจะทรนทรายด้วยพิษร้อน สู้ทนอมครรภัก์อ่อนมาจนแก่ถ้วน ทศมาสได้ ๑๐ เดือน

(คำนำนม หน้า ๒๐-๒๑)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ทำให้อ่านที่มีใจอ่อนไหว อาจน้ำตาซึมได้เพราะจิตใจคล้อยตาม ถ้อยคำของการขานนาค ทำให้มองเห็นว่า ไม้ เมืองเดิม สร้างฉากในนวนิยายได้ดีและเข้าใจ ทั้งคติชนวิทยาและสังคมวิทยาเป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกพื้นถ้อยคำมาบรรยายให้อ่านเห็นฉาก ตามสภาพความเป็นจริงได้อย่างเหมาะสม

๒.๒.๒.๓.๓.๓ ภาพการทำบุญกุศล

หากสงกรานต์จะล่วงไปแล้ว ๒ วัน ชาวบ้านทุ่งสามเรือนทั้งหลาย ต่างก็ยังจำความ ปลื้มในการบุญการกุศลที่ทำไว้เมื่อวันสงกรานต์ ๔ คำนั้นได้ดี และบ้างก็รำลึกเอากำบุญ ที่ทำไว้ นั้นเป็นเครื่องอธิษฐานภาวนาขอให้ทำมาค้าขึ้น ทั้งข้าวในนาปลาในน้ำ จงได้ผลเต็มเม็ดเต็ม หน่วย ทั้งแอกไถอันเป็นเครื่องทำกิน เล่าก็มีรูปเขียนปักขอความเจริญเพราะหน้าไถกำลังจะมาถึง ในท้ายเดือน ๕ เมื่อฝนลง

(ขยายสามโบสถ์ หน้า ๔๐๔-๔๐๕)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ทำให้อ่านเห็นทัศนคติของชาวบ้านเกี่ยวกับการทำบุญกุศล บอกถึงความเชื่อและลักษณะจิตใจ คำบรรยายที่ว่า ทั้งแอกไถอันเป็นเครื่องทำกิน เล่าก็มีรูปเขียนปักขอความเจริญ เป็นการสะท้อนให้เห็นความเชื่ออย่างหนึ่งในสังคมชนบท ซึ่งนักคติชนวิทยากำลังสนใจศึกษา

๒.๒.๒.๓.๓.๔ ภาพตรุษ สารท

วันกลางตรุษ ๑๔ ค่ำ แม้การตักบาตรหรือการละเล่นวิ่งครีกรุ่นที่สนุกสนานจะซาบซ่านบ้างกว่า วันแรก เพราะชาวบ้านพักผ่อนหวังจะเตรียมกำลังใจวันสุดท้าย แต่โคปีงหมู่น้อย ก็ยังเป็นบ้านตรุษ สนุกสนานอยู่ตามเทศกาลงานปี และพຽ່ງนี้จะเลี้ยงส่งปีไปรับใหม่ทุกบ้าน เรือนจัดสะอาด เพราะต้องต้อนรับแขกซึ่งไปหาฆ่าสุ กั้วพร รคน้ำและขอพรผู้เฒ่า ล้วนมีใจปลื้มปีติอยู่ตามกัน หญิงซึ่งน่านที่ ปีหนจะได้จากเหย้าไปเยี่ยมเยียนหรือทำบุญที่วัดไกลก็แต่งตัวงามเต็มระเบียบ ชายเคยถือดาบก็เป็น แบงน้ำอบหรือผ้าผ่อนไปรดน้ำผู้เฒ่าและครูบาอาจารย์

(หมิ่นซ่อง หน้า ๓๖๑)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ไม้ เมืองเดิม บรรยายให้เห็นภาพวันตรุษสารท ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาวันหนึ่งของชาวไทย เพียงถ้อยคำไม่กี่บรรทัด แต่ผู้อ่านสามารถแลเห็นภาพผู้คนที่ทำอะไรอย่างไบบ้างในวันดังกล่าว การ กล่าวพร รตน์น้ำและขอพรผู้เฒ่า เป็นภาพของประเพณีและวัฒนธรรมอันสั่งยาม ซึ่งสืบทอดกันมา การแต่งกาย การต้อนรับแขก ล้วนเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมซึ่ง ไม้ เมืองเดิม สามารถจัดลงมาในฉากได้อย่างกลมกลืนและแนบเนียน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ไม้ เมืองเดิม เป็นนักเขียนที่สามารถใช้ฉากเป็นเครื่องบันทึกภาพประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมของตัวละครและถ่ายทอดออกมาเป็นตัวอักษรได้ชัดเจน ผสมกลมกลืนกับสภาพชีวิตของตัวละครอย่างสนิทแนบเนียน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ ไม้ เมืองเดิม

๒.๒.๒๐๓.๔ การบรรยายฉากตามสภาพทาง

ภูมิศาสตร์ การกำหนดฉากของ ไม้ เมืองเดิม จะมีการบอกตำแหน่งที่ตั้งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างแม่นยำ ทำให้แลดูเป็นจริง เป็นจิงราวกับนวนิยายเรื่องนั้นเป็นเรื่อง เกิดขึ้นจริง ๆ แม้แต่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ไม้ เมืองเดิม ก็บอกสถานที่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน และโดยมากจะเป็นแถวจังหวัดอ่างทอง สุพรรณบุรี สิงห์บุรี อยุธยา เป็นต้น ยกเว้น นางห้าม ดังตัวอย่าง

จากต้นแม่น้ำปิงล่องมาถึงสบแม่วัง ซึ่งจะออกไปแควก่าแพงแม่น้ำน้อย และมีแก่งหินที่เรือผ่าน เรียกว่า ล่องแก่ง นั้นมีราว ๔๐ กว่าตำบล เกือบครึ่งหนทางและจำนวนของแก่งหินนี้ หาดหินขนาดใหญ่โต เป็นที่ ๒ ของแก่งทั้งหมดในลำน้ำแม่ปิง ชื่อแก่งสร้อย ผึ่งซ้ายเป็น เขาโหด และผาสูงชะโงกล้ำมาลงน้ำ

จึงผิงขวาตัวเอง ข้าพเจ้าขอให้เป็นที่เกิดนิยาย "นางห้าม"

(นางห้าม หน้าคำนำ)

จากตัวอย่างนี้ผู้เขียนบรรยายชี้ให้เห็นและทำความเข้าใจกับผู้อ่านก่อนที่จะเริ่มต้นนวนิยายเรื่อง นางห้าม ซึ่งเป็นเรื่องในสมัยโบราณ ตั้งแต่กรุงสุโขทัย ไม้ เมืองเดิม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจชัดเจนว่า ตัวละครอยู่ ณ จุดใดในโลก โดยไม่มีข้อเคลือบแคลงว่า สถานที่ดังกล่าวในนวนิยายจะมีจริงหรือไม่

หรือ

ครั้ง สุโขทัย อย่างเดือน ๖ แล้ว นานอกพระนครเพ็ญจะได้ฝน แผ่นดินอ่อนพอจะลงไถตามฤดูกาล หุ่นแก้วและหุ่นขวัญ ฟากแม่น้ำทุ่งภูเขาทองโน้น ตลอดจนลุมพินีเป็นย่านทำกินและนับเป็นเมือง เอกก็ต่างไถตะและบ้างไถแปรจักเริ่มหว่านและดำ

(ทหารเอกพระบิณฑูร หน้า ๗๖)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพหุ่นนางนอกกรุงศรีอยุธยา คือ หุ่นแก้ว หุ่นขวัญ และอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นทุ่งภูเขาทองและทุ่งลุมพินี เป็นการระบุสภาพตามภูมิศาสตร์อย่างเด่นชัด เพื่อให้เข้าใจว่าตัวละครอยู่ ณ จุดใด หรือพฤติกรรมในเรื่องเกิดขึ้น ณ ที่ใด

หรือ

ล่วงเดือนอ้าย และพฤษภาคมทั้งเดือนนี้ อย่างข้างแรม วิเศษไชยชาญและแขวงอินทรบงกชกำลังเป็นเมืองหนาว ถึงฟ้าจะโปร่งและหัวหนาวหมดเมฆ แต่ทว่าทุ่งและผืนนามีหมอกจืด ความหนาวของฤดูกาลก็เป็นธรรมดา แต่วิเศษไชยชาญและแคว้นอื่น เวลานี้กำลังหนาวศึก มาตั้งแต่ท้ายเดือนอ้าย ป้อมบงกชเอาปืนใหญ่ขึ้นประจำ แล้วตั้งพิธีบวงสรวงเทพารักษ์ เพราะหัวเมืองทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือเวลานี้เสียแก่พม่าข้าศึกไปหมดสิ้นแล้ว วิชาความอารามกระทั่งโบสถ์และวิหารน้อยใหญ่ ถูกหรืออิฐไปก่อกำแพงล้อมเป็นค่ายใหญ่ของพม่า

(บางระจัน หน้า ๘๒)

จากตัวอย่างนี้ ไม้ เมืองเดิม เปิดฉากที่แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ และบรรยายสภาพท้องถิ่นนั้นในฤดูหนาว ซึ่งมีข้าศึกมาประชิดกรุงในเวลาเดียวกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสลดใจว่า แม้แต่โบสถ์วิหารหรือวิชาความอารามก็ต้องถูกหรืออิฐไปก่อเป็นกำแพงล้อมเป็นค่ายของพม่าข้าศึก

หรือ

คลองปลายน้ำ สุดฟากฟ้าข้างทางซ้ายของทุ่งบางกะปิ เป็นคลองเล็กแคบแต่น้ำไหลลึก มีน้ำเดินตลอดปี สองฝั่งราบรื่นไปด้วยเงาต้นไม้ใหญ่ ชุ่มเชิงของเจ้าวัลย์และพงอ้อ พงแขมก็มีอยู่บ้างห่าง ๆ เมื่อพ้นไปเป็นทุ่งหญ้าเรียง บางแห่งเห็นนา มีข้าวดูรวงเหลือง ส่ำแดงว่าหน้าเกี่ยวกำลังจะมาถึง

(แผลเก่า หน้า ๓)

จากตัวอย่างนี้ ไม้ เมืองเดิม แสดงให้เห็นว่าตัวละครในเรื่องแผลเก่าดำเนินชีวิตอยู่ ณ ที่ใด โดยระบุว่า คลองปลายน้ำ สุดฟากฟ้าข้างทางซ้ายของทุ่งบางกะปิ และบรรยายลักษณะของลำคลองนั้นให้เห็นชัด เจนราวกับว่าหากผู้อ่านผ่านไปแถบนั้นก็จะจำได้

หรือ

ปลายน้ำที่แยกจากทางแควน้อยผ่านหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้คนอพยพพากันมาแต่ตำบลอื่นมาหลาย
ทั้งทิศเขา ทิศป่าและบ้างที่ขุ่มช้อนคริวอยู่ตามดงก็กลับเข้าอาศัยถิ่นเดิมนี้อีก

สะตือสี่ต้น หมู่บ้านแขวงนี้ตลอดไปข้างใต้ หุ่นห้วยไผ่ถึงเขตขุนโลกและจดไปข้างเหนือ
จนทุ่งระจัน ซึ่งเห็นแต่ซากค่ายที่ร้างแล้วโน้น เคยเป็นย่านศึก เป็นค่านเลือกที่ไทยปู่และพ่อ
ได้ตั้งค่ายขึ้นรับศึกพม่า เขากวักมือกันไปรบ จูงแขนกอดคอกันไปเข้าค่ายและจนชีพเขาคงเหลือ
แต่ซากค่ายให้เห็นกัน ชื่อลือว่า ชาวบ้านบางระจันผู้สละชีพออกรักษาเขตบ้านหมูน้อยและชาติ
สยาม เท่านั้น

(หมื่นช่อง หน้า ๒๓๕-๒๓๖)

จากตัวอย่างนี้ ไม้ เมืองเดิม ชี้ชัดลงไปว่าตัวละครในเรื่องหมื่นช่องอยู่ ณ ที่ใด ตาม
สภาพทางภูมิศาสตร์ บอกชัดเจนว่า ปลายน้ำที่แยกจากแควน้อยผ่านหมู่บ้าน และบอกชื่อว่า แขวง
สะตือสี่ต้น อันเป็นหมู่บ้านใกล้แถบห้วยไผ่ ขุนโลก และทุ่งระจัน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจทันทีว่าเป็น
หมู่บ้านในแถบภาคกลางในปัจจุบัน

เห็นได้ว่า ไม้ เมืองเดิม สร้างจากตามสภาพที่มีจริงตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ บอก
ชื่อตำบล ชื่อย่าน ชื่อบาง หรือชื่ออำเภอ จังหวัดได้ชัดเจน ทำให้นวนิยายของไม้ เมืองเดิม
มีเสน่ห์ เพราะผู้อ่านรู้สึกว่าเป็น เรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ เป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่ทำให้ เรื่องสมจริง
ไม้เมืองเดิมได้บรรยายจากตอนนี้ ทำให้เรามองเห็นซากของค่ายบางระจันและทำให้เราจินตนาการ
ไปไกลถึงการต่อสู้ของวีรชนบ้านบางระจันด้วย

๒๐๒๒.๓.๕ การบรรยายตามความเชื่อของ

คนในท้องถิ่น

ขื่อนำสังเกตอีกประการหนึ่งในการสร้างฉากของไม้ เมืองเดิม คือ ไม้ เมืองเดิม
พยายามจะให้ฉากสอดคล้องกับความเชื่อ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยในชนบทอย่างจริงจัง
ฉะนั้นแทบทุกเรื่องและทุกหมู่บ้าน ไม้ เมืองเดิม จะไม่ลืมที่จะให้มีศาลเจ้าหรือเจ้าปู่ ซึ่งเป็นที่เคารพ
นับถือของชาวบ้านปรากฏอยู่เสมอ อาจเป็นเพราะ ไม้ เมืองเดิม เห็นว่าสถานที่เช่นนั้นเป็นที่พึ่งทาง
ใจของคนที่ไม่ทำอะไรจะพึ่งพาก็เป็นได้ หรือมีเจนนั่นก็เป็นเพราะว่าในความคิดคำนึงของไม้ เมืองเดิม
ควรจะมีศาลเจ้าไว้สักการบูชาหรือว่าต้องการให้ฉากแปลกกว่าของนักประพันธ์อื่น ๆ ดังตัวอย่าง

ที่ชายบ้านทุ่งระกำกับบ้านชีปะขาว เป็นคลองเล็กผ่านไปสักครึ่งทุ่ง เสมือนลำกระโดง
 แห่งนาและปลายน้ำนั้นสุดด้านไปเป็นหนองบัวเล็ก มีเหล่าพงโสนล้อมราย ๆ จึงขึ้นลานหญ้ากว้าง
 เป็นเขาเขินและร่มไม้พระไทรใหญ่ ครึ่งด้วยสาขาชะงอกเงยอยู่เหนือศาล ศาลเจ้าแม่รำพึง อัน
 เก่าแก่เป็นที่นับถือของชาวบ้านตลอดสองตำบลนี้ด้วยการ เช่นสร้างและเชิญทรงอยู่เสมอมา

(กลางเพลิง หน้า ๓๗)

พอเสี้ยวคิ่งไม้ กิ่งทางข้างหน้าเป็นลานต้นไม้เรียบ กว้างและสะอาดดังมีคนคอยเก็บกวาด
 และมีศาลาพักของพวกชาวเกวียน ส่วนที่ถัดไปนั้นเป็นไม้กร่างใหญ่หลายอ้อม เพียงร่วมกร่างที่
 เห็นไกล ๆ ก็ครึมเย็น ร่มเย็นเมื่อจะพักร้อนกลางวัน แต่มือเย็นร่วมพฤษ์พระกร่างเหมือนมีปูสิง

(เกวียนหัก หน้า ๔๐๖)

หรือ

ไม่ว่าใหญ่ยอดตระหง่านสูง เลียบฟ้าอยู่ท้ายทุ่งโน้น หากจะถามผู้ใดแก่หรือเกิดก่อน เขา
 เจ้าและอ้ายอื่นนั้นก็จักบอกว่า ได้เห็นร่มหัวนี้มาแต่เกิด จึงเป็นไม้อ่อนอายุยืนนาน เป็นไม้
 ศักดิ์สิทธิ์คุ้มขวัญของพวกบ้านนา และทุ่งไผ่พื้นมีอามาแต่ครั้งกาลนาน

เห็นแต่หน้าเจ้าพ่อทุ่งไผ่ซึ่งสถิตอยู่เหนือศาล ดอกไม้ธูปเทียนจะกราบไหว้ก็ไม่มี เจ้าแหวน
 คนซัดจึงเปลื้องผ้าแถบที่ห่มทับ เลื้อยคอขึ้นในออกจอบอชิสฐาน

(ค่าน้ำนม หน้า ๑-๒)

หรือ

เดือนเมื่อตีกะจ่างอยู่เหนือทิวไม้ ส่องแสงลอดลงพื้นในดงรก คนนั่งล้อมศาลเพียงตา
 เป็นกลุ่มสงบนิ่ง ทั้งอาวธ ดาบปืนที่ตั้ง เกยศาลคงเป็นปกติมิได้ทอดได้ล้มให้เป็นลางร้ายประการใด
 ครั้นคนที่นั่งขัดสมาธิอยู่หน้าศาลก็กราบลงแล้วถอยมายังพวก

(ชายสามโบสถ์ หน้า ๔๑๖)

หรือ

เห็นศาลและเครื่อง เช่นสร้างต่าง ๆ ก็ระลึกถึงชื่อเมียหลวง จ้าวแม่ทุ่งนี้กับเรื่องของตัว
 และคำพิมพ์ เมื่อคืน ๑๔ วันก่อน ก็ชี้ให้พิมพ์ศาล

(เสื่อทุ่ง หน้า ๑-๒)

จากตัวอย่างทั้ง ๕ ตอนที่น่ามานี้จะเห็นว่า ไม้ เมืองเดิม พยายามสร้างจากตามความ
 เชื้อของคนในท้องถิ่น เพราะคนชนบทมักถือว่าต้นไม้ใหญ่หรือสถานที่ต่าง ๆ มีผีรักษาหรือไม่ก็ เป็น
 จ้าวเขา คุ้มครอง ถ้ากราบไหว้บูชาก็จะให้คุณ ถ้าประพฤติปฏิบัติไม่ถูกใจก็จะให้โทษ อาจเป็น

เพราะความเชื่อนี้ ไม้ เมืองเดิม จึงมักบรรยายฉากให้มีศาลเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านให้
คอยคุ้มครองและเป็นที่พักทางใจของผู้อยู่อาศัยประจำหมู่บ้าน ในข้อนี้เห็นได้จากแทบทุกเรื่องของ
ไม้ เมืองเดิม นับเป็นเอกลักษณ์ อีกอย่างหนึ่งในวิธีสร้างฉาก

๒.๒.๒.๓.๖ การบรรยายฉากตามความนึกคิด

ของผู้เขียน

ลักษณะหนึ่งให้เห็นปรากฏเสมอในการ
บรรยายฉากของไม้ เมืองเดิม คือ ไม้ เมืองเดิม มักชอบพูดถึงคันท้างแรมเป็นพิเศษ พฤติการณ์
สำคัญหรือกิจกรรมสำคัญของตัวละครจะเกิดขึ้นในคันท้างแรมแทบทั้งนั้น ดังตัวอย่าง

กระทิง ๑๔ คำ ข้างแรม จะลั่นเดือนอยู่ในพรุ่งนี้

(กระท่อมปลายนา หน้า ๔๕๕-๔๕๖)

เมื่อเพลเข้าทำยเดือน ๔ จะลั่น วันนั้นแรม ๑๔ คำ

(กลางเพลิง หน้า ๓๘)

พอ ๘ คำ ข้างแรม เดือน ๑๑

(คนละถื่น หน้า ๓)

กำลังข้างขึ้นต่อข้างแรม พระจันทร์ครึ่งเสี้ยวขมกขมัว

(ตุงเฝ้าถ่าน หน้า ๔๘๗)

๒ คำ เดือน ๖ ข้างแรม บ้านตาเอิบเศรษฐีตุงเฝ้าถ่านกำลังเอิกเกริก

(ตุงเฝ้าถ่าน หน้า ๔๘๑)

ตั้งแต่แรม ๑๔ คำ ลั่นเดือน บ้านนารีเจิ้งไปด้วยน้ำหลากขาวทุ่ง

(ขายสามโบสถ์ หน้า ๑๗๖)

ลวงเดือนอ้าย และพันมากระทั่งเดือนยี่ข้างแรม วิเศษไชยชาญและแขวงอื่นรอบกรุง

กำลังเป็นเมืองหนาว

(บางระจัน หน้า ๘๒)

แม้จะกล่าวถึงข้างขึ้นก็เขียนถึงข้างแรม เช่น

จนสิ้นข้างแรมและสิ้นเดือน

(สาวชะงอก หน้า ๓๗)

ล้วงมาครึ่งปี จนข้างแรม เดือน ๑๒

(เลื้อยข้าม หน้า ๒๔๔)

จนถึงวันแรมค่ำ

(เลื้อยทุ่ง หน้า ๔๓)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้เห็นได้ว่าเป็นอีกลักษณะหนึ่งในการสร้างฉากของไม้ เมืองเดิม โดยสร้างตามความนึกคิดหรือความพอใจของผู้เขียน ไม้ เมืองเดิม ชอบเขียนถึงคืนข้างแรม ในข้อนี้สันนิษฐานว่า ไม้ เมืองเดิม ชอบคืนข้างแรมมากกว่าข้างขึ้น อาจเป็นเพราะว่า ไม้ เมืองเดิม มีจิตใต้สำนึกบางอย่างผูกพันอยู่กับพระจันทร์ข้างแรม หรือตามความนึกคิดของ ไม้ เมืองเดิม เห็นว่า คืนข้างแรมเหมาะที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ตัวละครประพาศก็เป็นได้ ดังเช่น การยกพวกเข้าปล้น การเข้าชิงหญิงคนรักพรากไปจากเรือนหอ การปลุกเสกอาคมของขลัง การลักพา การสะกดรอยทำร้าย ฯลฯ ไม้ เมืองเดิม มักจะให้ตัวละครกระทำในคืนข้างแรมเป็นส่วนใหญ่

ฉากของไม้ เมืองเดิม อาจจะกล่าวได้ว่า ไม้ เมืองเดิม ถนัดที่จะเปิดฉากในท้องถื่นชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญ ส่วนมากเป็นท้องไร่ ท้องนา หรือหมู่บ้านชาวประมง อาจมีทั้งความอุดมสมบูรณ์หรือแร้นแค้นตามสภาพ เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นภาพนาข้าว ป่าละเมาะ ลำปะโดง ลานวัด หน้าโบสถ์ การทำบุญ ฟังเทศน์ วันพระ วันตรุษ วันสารท การขนทรายเข้าวัด การแข่งเรือ เกี่ยวข้าว ดำนา หรือแม้แต่บ่อนการพนัน หรือภาพนักแสดงตลก นักเลงโป ไม้ เมืองเดิม สามารถบรรยายให้เห็นท้องถื่นชนบทเหล่านั้นได้เหมือนจริง อาจเป็นการสร้างฉากตามที่เป็นจริงแต่แต่งเติมให้มีสีสันอีกเล็กน้อยก็ได้ แม้บางฉากจะแลดูว่า ไม้ เมืองเดิม ใส່สิ่งที่ไม้ เมืองเดิม คิดว่าควรจะมีลงไปด้วยเสมอแทบทุกเรื่อง เช่น ฉากศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน แต่เป็นเพียงการสร้างฉากให้สอดคล้องกับความเชื่อ ทัศนคติ หรือวิถีชีวิตของตัวละครซึ่งทำให้เรื่องของไม้ เมืองเดิม เป็นจริงเป็นจังขึ้น

การพรรณนาสภาพท้องถิ่นของหมู่บ้านชนบทภาคกลางของไทยของ ไม้ เมืองเดิม มีลักษณะสมจริง จนทำให้ผู้อ่านคิดว่าเรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องจริงได้ทั้งหมด การทำให้ผู้อ่านรู้สึกตัวละครคือสมาชิกของสังคม ซึ่งหากเราไปยังสถานที่เหล่านั้นก็อาจพบเห็นได้ ทำให้เรื่องน่าอ่าน และการที่ผู้เขียนสามารถสร้างฉากได้สมจริงดังนี้นับเป็นความสามารถพิเศษอีกอย่างหนึ่ง

แม้เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ ไม้ เมืองเดิม ก็สามารถทำให้ผู้อ่านแลเห็นสภาพท้องถิ่นราวกับถอยยุคสมัยย้อนหลังกลับไปได้จริง ๆ ทั้งการพรรณนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม คำพูดและ อากัปกริยาของตัวละครก็สอดคล้องกับลักษณะตัวละคร ฉากและยุคสมัยนั้น ๆ เป็นอย่างดี

ลักษณะหนึ่งให้เห็นเด่นชัดก็คือ ไม้ เมืองเดิม เป็นนักประพันธ์ที่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และค่านิยมของตัวละครที่ปรากฏในฉากอย่างลึกซึ้ง ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพผู้คนที่เคลื่อนไหวอยู่ในฉาก ชัดเจนแจ่มแจ้งทุกตัว นับเป็นความสามารถอย่างยิ่ง

การพรรณนาฉากของไม้ เมืองเดิม กะทัดรัด กระชับ ให้ภาพกระจ่างตา ไม่มีข้อสงสัยเคลือบคลุมว่าตัวละครกำลังทำอะไร อยู่ที่ไหน เวลาใด นับว่า ไม้ เมืองเดิม เป็นนักประพันธ์ที่ละเอียดอ่อน ละเมียดละไมมาก

การสร้างฉากในลักษณะให้เหมือนจริงทำให้นวนิยายของ ไม้ เมืองเดิม ดูเป็นจริงเป็นจัง มีชีวิตชีวา ในลักษณะเช่นนี้น่าจะกล่าวได้ว่า ไม้ เมืองเดิม เป็นนักประพันธ์ที่เข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ธรรมชาติวิทยาและคติชนวิทยาเป็นอย่างดี

๒.๒.๒.๔ แนวคิด

นักเขียนย่อมมีแนวคิดในการแต่ง (ปรัชญา) ของตนต่าง ๆ กันแล้วแต่ภูมิหลังของแต่ละคน ดังที่มีผู้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดของนักเขียนไว้ว่า

นักเขียนย่อมมองดูโลกและชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ กัน และต่างก็มีแนวความคิดของตนที่มีอยู่ต่อโลก ต่อสังคมและต่อชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนว และต่างก็พยายามถ่ายทอดแนวความคิดหรือปรัชญาต่าง ๆ นั้นในวรรณคดี

ในการเขียนนวนิยาย นักเขียนแต่ละคนย่อมมีแนวคิดตามปรัชญาของตนเอง บางคนอาจคิดว่า "มนุษย์ไม่มีทางจะป้องกันตนเองได้เลย จะต้องตกเป็นเหยื่อของพลังภายนอกที่กำหนดชีวิตของเขาให้เป็นเช่นนั้นเช่นนี้ ถึงจะขัดขืนอย่างไรก็ไม่สำเร็จ" ก็จะแสดงออกมาในรูปเรื่องสั้น หรือนวนิยาย ซึ่งอาจต่างกับนักเขียนอีกบางคนที่มีแนวคิดที่ว่า "เขาเชื่อเสมอว่ามนุษย์

มีพลังอันแข็งแกร่ง เขาย่อมจะฝ่าฟันขวากหนามในชีวิตไปได้เสมอถ้าเขามีความตั้งใจอันมั่นคง" แนวคิดและทัศนะเช่นนี้ก็จะทำให้ปรัชญาของ เรื่องที่เขาเขียนสอดคล้องกับเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่อง และจะแสดงถึงความเข้มแข็งไม่ยอมพ่ายแพ้ของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เรื่องเก่าทะเล (The Old Man and the Sea) ของ เฮมิงเวย์ (Hemingway) เป็นต้น หรือ นักเขียนบางคนที่มุ่ง "ไม่ทราบว่าจะอะไรดีอะไรชั่วกันแน่ ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าถูกหรือผิด ค่านิยมเก่า ๆ ของสังคมนั้นยังใช้ได้ในชีวิตปัจจุบันจริงหรือ" เขาก็จะเขียนไปในแนวสงสัยและแสวงหาสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมกับชีวิตของตน การดำเนินเรื่องก็จะคลี่คลายจากจุดสงสัย (ในอะไรสักอย่างหนึ่ง) ไปจนถึงการแสวงหาสิ่งที่ตนคิดว่าดีที่สุด^๑

แนวคิดจากนวนิยายขนาดสั้นของไม้มิ่ง เมืองเดิม ผู้วิจัยได้อ่านอย่างพิถีพิถันพิจารณา และได้สรุปแนวคิดสำคัญ (Theme) ของแต่ละเรื่องออกมา โดยเป็นความคิดรวบยอดของผู้วิจัยเองและเรียบเรียงไว้ตามลำดับตัวอักษร ดังนี้

๑. กระท่อมปลายนา

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความยากจน เป็นเหตุให้ชีวิตคู่คลอนแคลนได้ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีความอดทนพอ และการตัดสินใจผิดพลาดย่อมนำมาความหายนะมาสู่ครอบครัวได้"

๒. กลางเพลิง

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความรักทำให้คนตาบอดได้ฉันใด ความมูทะลุและอำนาจโทสะ ย่อมทำให้คนบางคนอาจทำเรื่อง เล็กให้เป็น เรื่องใหญ่ได้ฉันนั้น และผู้ใดก่อกรรมไว้จะได้รับการสนองในที่สุด"

๓. เกวียนหัก

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความรักแท้ย่อมมีอุปสรรค และเมื่อฟันฝ่าขวากหนามแห่งชีวิตไปได้แล้ว ความเข้าใจความเห็นใจมีค่ากว่าสิ่งอื่น"

๔. คนละถีน

แสดงแนวคิดที่ว่า "ถ้าสังคมมีคนที่ เป็นภัย สังคมจะขาดสันติสุข ถ้าคนในสังคมประพฤติดี จึงจะทำให้เพื่อนมนุษย์อยู่อย่างสงบได้"

^๑ ภูทาบ มัลลิกะมาส, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๕.

๕. ค่าน้ำนม

แสดงแนวคิดที่ว่า "ชายชาตรีย่อมมีรักแท้ และเมื่อถึงคราวที่ต้องสละชีพเพื่ออนุชาผู้มีพระคุณ หรือรักษาศักดิ์ศรีของตนและของคนรักก็สมควร"

๗. ชายสามโบสถ์

แสดงแนวคิดและแสดงค่านิยมอย่างหนึ่งของคนไทยซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนว่าพระพุทธศาสนานั้นได้ฝังรากลึกลงไปในชีวิตจิตใจของคนไทยจนอาจใช้ผ้าเหลืองป้องกันภัยพิบัติได้ หรือเป็นที่พึ่งได้ ชายสามโบสถ์ เป็นอุทาหรณ์ในแง่คิดที่ว่า "มนุษย์นั้นอยากดี อยากแสวงหาความสุขสบายด้วยกันทุกคน แต่บุญกรรมแต่ให้แต่ละคนเป็นไปต่าง ๆ บางคนยิ่งบวชยิ่งเสีย กลายเป็นชายสามโบสถ์ เพราะความจำเป็นหรือเหตุการณ์บังคับ แสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นกับชีวิตนั้นบางครั้งมนุษย์เลือกไม่ได้"

๘. ทหารเอกพระบิณฑูร

แสดงแนวคิดและแสดงถึงค่านิยมแห่งความจงรักภักดีต่อเจ้านาย ต่อราชบัลลังก์และต่อบ้านเมือง และแสดงคุณธรรมของคนในแง่ของความซื่อสัตย์ กล้าหาญ ความกตัญญูรู้คุณ

๙. นางห้าม

แสดงแนวคิดที่ว่า "คนที่อยู่ในสังคมที่ยังไม่เจริญทางการศึกษาและวัฒนธรรม อาจหลงมกมายกับสิ่งที่ "มองไม่เห็น" มากกว่าคนในสังคมที่มีอารยธรรมสูงกว่าและขึ้นชื่อว่า "ความหลง" มักเป็นต้นเหตุแห่งความหายนะในที่สุด"

๑๐. บางระจัน

แสดงแนวคิดเกี่ยวกับ เรื่อง เชิดชูวีรกรรมของชาวบ้านที่มีวิญญาณของนักสู้ผู้น่าในสายเลือด แสดงให้เห็นว่าความรักชาติบ้านเมือง ความเสียสละ ความกล้าหาญนั้น เป็นคุณธรรมสูงส่ง และแสดงแนวคิดที่ว่า "การต่อสู้กับผู้มีพลังเหนือกว่านั้น แม้อำลึงใจจะกล้าแข็งเพียงใดก็ย่อมยากที่จะเอาชนะได้"

๑๑. บ้านนอกเข้ากรุง

แสดงแนวคิดที่พอจะยกเนื้อเพลงมาแสดงได้ว่า "อย่าไปเลยบางกอกจะบอกให้" เพราะในสังคมที่เจริญด้วยวัตถุ เช่น "ในกรุง" นั้น บางทีหาได้มีความเจริญทางจิตใจด้วยไม่ ผู้เขียนประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า "คนชนบทนั้นชื่อ สุจริต และชนบทเหมาะสำหรับคนชนบทยิ่งกว่าในกรุง"

๑๒. บึงขุนสร้าง

แสดงแนวคิดที่ว่า "ชายชาติรีย่อมมีความรักแท้ และเมื่อถึงคราวคับขันก็ยอมสละชีพ เพื่อปกป้องคนรักหรือเพื่อบูชาความรักได้"

๑๓. โป๊ะล้ม

แสดงแนวคิดที่ว่า "บุรุษยามมีทรัพย์สินอาจหลงจนไม่รู้ว่าสาระที่แท้จริงในชีวิตคืออะไร จนกว่าเมื่อไรทรัพย์สินจึงมักประจักษ์ว่าทรัพย์สินสูงค่าไม่มีค่าไปกว่าคุณธรรมและความรักแท้" หรืออีกนัยหนึ่งอาจเขียนได้ว่า "ผู้ไรทรัพย์สินมักประจักษ์ว่าผู้ใดคือมิตรแท้"

๑๔. แผลเก่า

แสดงแนวคิดที่ว่า "ชายชาติรีย่อมไม่ยอมให้ผู้ใดหมิ่นศักดิ์ศรี เมื่อมีรักแท้เขาพร้อมที่จะยอมตายเพื่อบูชารักเสมอ"

๑๕. รอยไถ

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความจนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชีวิตดูแตกร้าวดังโดยง่ายหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อดทนพอ และความสงสารเมตตาเห็นอกเห็นใจ คือคุณธรรมที่จะจรรโลงสันติสุขในชีวิตครอบครัว"

๑๖. เรือเพลง - เรือเว

แสดงแนวคิดที่ว่า "เมื่อมนุษย์มีความรัก มนุษย์ยอมมีและชนะทุกสิ่ง"

๑๗. ลมทะเล

แสดงแนวคิดที่ว่า "คนที่เคยทำความชั่ว แม้ว่าจะกลับใจตั้งใจจะประกอบกรรมดี คนก็ยังหวาดระแวงและไม่ยอมเชื่อถือ แม้แต่ฟ้าดินก็พลอยลงโทษ"

๑๘. ล้างบาง

แสดงแนวคิดที่ว่า "ผู้ที่มีอิทธิพลในสังคมชนบทไทยนั้น จะต้องเป็นคนอุ้มด้วยเหล็มนักเลงช่วยเหลือนผู้อื่นเสมอจึงจะได้รับความรักนับถือ" เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า "หนทางไปสู่ความมีอิทธิพลจะต้องสู้ทุกรูปแบบ ชนิด "ล้างบาง" ที่เดียว"

๑๙. ศาลเพียงตา

แสดงแนวคิดที่ว่า "การกดขี่ข่มเหงของผู้มีอำนาจทางปกครอง มีส่วนผลักดันให้ "ผู้ถูกปกครอง" กลายเป็นโจรไปได้ แต่ด้วยอำนาจของความรักอาจบันดาลให้โจรกลับใจได้"

๒๐. สาวชะโงก

แสดงแนวคิดที่ว่า "ในสังคมใดก็ตาม หากมีผู้ไม่ประพฤติธรรม สังคมนั้นย่อมหาสันติสุขไม่ได้ และการเบียดเบียนซึ่งกันและกันนั้นจะทำให้ชีวิตขาดความสุข ในบางครั้งมนุษย์ต้องประกอบกรรมชั่ว เพราะถูกผลักดันจากการกระทำของมนุษย์ด้วยกันเอง"

๒๑. ลำภอลัม

แสดงแนวคิดที่ว่า "บุรุษกล้าหาญ มุ่งมั่นและทรหดย่อมจะเอาชนะอุปสรรคในชีวิตได้ เช่นเดียวกับสตรีที่ชื่อสัตย์มั่นคง ย่อมได้รับความรักแท้ตอบแทนในบั้นปลาย"

๒๒. สินในน้ำ

แสดงแนวคิดที่ว่า "ในสังคมที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งชิงดี ละโมบและขาดความจริงใจ ย่อมมิใช่สิ่งที่น่าปรารถนาสำหรับผู้ใฝ่สันติสุข และที่ใดมีความรัก ความพอใจ ที่นั่นเปรียบดังแดนสวรรค์"

๒๓. เสือขำ

เป็นเรื่องต่อจากสาวชะโงก แสดงแนวคิดที่ว่า "บุรุษนี้อาจกลายเป็นคนชั่ว หากถูกอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (สังคม) รั้งแกหรือข่มเหง"

๒๔. เสือทุ่ง

แสดงแนวคิดที่ว่า "คนที่ทำอะไรโดยขาดการไตร่ตรองอย่างสุขุม รอบคอบ นอกจากจะทำให้ตนเองเดือดร้อนแล้วอาจเป็นเหตุให้ผู้อื่นริบติได้"

๒๕. แสนแสบ

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความรักแท้ เป็นคุณธรรมอันประเสริฐอย่างหนึ่งของมนุษย์"

๒๖. หน้าไถ

แสดงแนวคิดที่ว่า "เมื่อมีเวลาและโอกาสอันเหมาะสมความรักย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ"

๒๗. หนามยอก-หนามบ่ง

แสดงแนวคิดที่ว่า "ชีวิตมนุษย์เวียนว่ายอยู่ในกระแสธารแห่งกิเลส ความแค้น ความพยาบาท ความริษยาอาฆาต เปรียบเสมือนไฟที่ไหม้ความสงบสุขและขึ้นชื่อ "นักเลง" ใครดีก็ตีตอ ใครชอบก็ชอบแสน ใครร้ายก็ตอแหน เสมอแม้เขาทำเรา"

๒๘. หมิ่นช้อง

แสดงแนวคิดที่ว่า "การกดขี่ข่มเหงผู้อ่อนแอกว่าย่อมทำได้ ตราบใดที่ผู้ถูกกดขี่ยังไม่ฮึดสู้ และวิญญาณของอิสระชนนั้นไม่เคยหวาดหวั่นแม้โชครวนและความตาย"

๒๙. อ้ายขุนทอง

แสดงแนวคิดที่ว่า "ความรักเหมือนโคถึก" ไม่ว่าจะมียะไรขวางกั้น หญิงชายที่อยู่ในการรักก็จะพยายามเอาชนะ แม้ความตายก็ไม่เกรงกลัว"

สรุปแนวคิดหรือปรัชญา จากนวนิยายของไม้ เมืองเดิม

จากการวิเคราะห์นวนิยายขนาดสั้นของไม้ เมืองเดิม ทั้ง ๒๙ เรื่อง พอจะแลเห็นแนวคิดหรือปรัชญาที่ ไม้ เมืองเดิม สอดแทรกไว้และรวบรวมเข้าเป็นพวก ๆ ได้ดังนี้คือ

๒.๒.๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก

๒.๒.๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

๒.๒.๒.๔.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการครองชีวิตคู่

๒.๒.๒.๔.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญู

๒.๒.๒.๔.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการประกอบวีรกรรม

๒.๒.๒.๔.๖ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมบางประการ

๒.๒.๒.๔.๗ แนวคิดเกี่ยวกับความสันโดษ

๒.๒.๒.๔.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอิทธิพลนักเลง

๒.๒.๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก

ไม้ เมืองเดิม เขียนนวนิยายหลายเรื่อง แสดงทัศนะเกี่ยวกับความรัก ซึ่งทำให้ผู้อ่านคิดว่า ไม้ เมืองเดิม บูชาความรักแท้ คือรักที่ซื่อสัตย์ มั่นคง เข้าลักษณะ

ที่ว่าความรักแท้ย่อมจรรโลงชีวิต หรือบางเรื่องก็แสดงปรัชญาว่าความรักอาจทำให้คนตาบอดได้ เห็นได้ชัดจาก ไม้ เมืองเดิม มักจะให้ตัวเอกเป็นคนชื่อสัตย์ มั่นคงต่อความรัก จนตัวละคร บางตัวตายเพื่อบูชาความรักได้เสมอ

ตัวอย่างแนวความคิดนี้เห็นได้จากเรื่องกลางเพลง เกเรียนหัก
คิ่งเผาถ่าน บึงขุนสร่าง แผลเก่า แสนแลบ หน้าไถ และอ้ายขุนทอง

๒.๒.๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

หลายเรื่องของไม้ เมืองเดิม แสดงออกในแง่ที่ว่าสังคมจะสงบสุขได้ก็เพราะคนในสังคมประพฤติธรรม หากคนในสังคมขาดธรรมะ ประพฤติตนเป็นภัยสังคม กตขี้ ข่มเหงและเป็นอันธพาลแล้ว คนที่อยู่ร่วมสังคมก็จะขาดสันติสุข หรือบางทีอาจทำให้สังคมวิบัติ หายนะได้

ตัวอย่างเช่น เรื่องคนละถิ่น นางห้าม ลมตะเภา สาว-
ชะโงก เสือข้าม ลินในน้ำ เสือทุ่ง และหมื่นซ่อง

๒.๒.๒.๔.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการครองชีวิตคู่

มีหลายเรื่องที่ ไม้ เมืองเดิม ให้ปรัชญาเกี่ยวกับการครอง
เรือนไว้ว่า ผู้ที่จะสามารถประคับประคองชีวิตคู่ให้มีความสุข และบรรลุจุดหมายปลายทางได้ ทั้ง
สองฝ่ายจะต้องรักกัน เข้าใจกัน ทั้งต้องเข้มแข็ง อดทนและให้อภัย จึงจะสามารถเอาชนะอุปสรรค
ต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาครอบครัวได้ มิฉะนั้นอาจเป็นเหตุให้เกิดความแตกร้างและชีวิตสมรสอัปปาง

ตัวอย่างแนวคิดนี้ ได้แก่เรื่องกระท่อมปลายนา โป๊ะลุ่ม
รอยไถ เรือเพลง- เรือเร่ เป็นต้น

๒.๒.๒.๔.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญู

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า ไม้ เมืองเดิม มีสำนึกทาง
ความกตัญญูเป็นอันมาก หลายเรื่องที่ตัวละครของเขายกย่องและยึดมั่นในความกตัญญู พยายามแสดง
กตเวทิต่างแก่ผู้มีพระคุณไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือชาติบ้านเมือง ตัวอย่างเช่น คำนำนม ทหารเอกพระบัณฑูร
 เป็นต้น

๒.๒.๒.๔.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการประกอบวีรกรรม

ไม้ เมืองเดิม ยกย่องเทอดทูนการประกอบวีรกรรม การแสดงความกล้าหาญเพื่อรักษาศักดิ์ศรี เพื่อปกป้องพวกพ้องและชาติบ้านเมือง เป็นสำนึกแห่งสัญชาตญาณของการต่อสู้ป้องกันตัวและปกป้องรักษา

ตัวอย่างเช่น เรื่องบางระจัน สำเภาล่ม ทหารเอกพระ-
บิณฑูร เป็นต้น

๒.๒.๒.๔.๖ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมบางประการ

ไม้ เมืองเดิม ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมไว้หลายประการ เช่น ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจและการให้อภัย ตัวอย่างจากในเรื่องเกวียนหักและเรื่องคนละถิ่น หรือคุณธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ มั่นคงต่อความรัก เช่นเรื่องแผลเก่า เรื่องชาย-สามโบสถ์และเรื่องสำเภาล่ม เป็นต้น คุณธรรมเกี่ยวกับการรักความยุติธรรม การป้องกันเกียรติยศ และศักดิ์ศรี เช่น เรื่องคิ่งเผาถ่าน เรื่องแผลเก่า เป็นต้น

๒.๒.๒.๔.๗ แนวคิดเกี่ยวกับความสันโดษ

ไม้ เมืองเดิม คงจะมีความเห็นว่าชีวิตที่สงบสุขคือชีวิตของผู้ถือสันโดษ เขาจึงแสดงแนวคิดที่ขบถเหมาะสำหรับชาวชนบทอย่างยิ่ง หรืออาจเห็นว่าเมืองใหญ่นั้นไม่เหมาะสำหรับคนที่มีสิ่งแวดล้อมของชีวิตง่าย เรียบ สงบและสบาย โดยแสดงให้เห็นว่าคนยิ่งเจริญทางวัตถุ ความเจริญทางจิตใจก็เสื่อมลง เช่น คนในกรุง ตัวอย่างแนวคิดนี้ ได้แก่ เรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เป็นต้น

๒.๒.๒.๔.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอิทธิพลนักเลง

ไม้ เมืองเดิม อาจมีความคิดว่า ผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นมักต้องเป็นนักเลงแท้ คือ ใจกว้าง กล้าได้กล้าเสียและมีกำลังใจ (ไม่ทางกาย ทางสติปัญญา ก็ทางเศรษฐกิจ) เหนือกว่าคนอื่น จึงจะทำให้คน "ยอม" กลัวได้ จึงแสดงแนวคิดทำนองนี้ไว้ในเรื่องล้างบาง และหนามยอกหนามบ่ง

จากแนวคิดทั้งแปดแนวนี้ จะเห็นได้ว่า ไม้ เมืองเดิม มีปรัชญาหรือทัศนคติในแง่ที่เกี่ยวกับการดำรงตนอยู่ในทางโลก ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติเกี่ยวกับความรัก สำนักทางสังคม ปรัชญาการครองเรือน ความกตัญญู การสร้างวีรกรรม ความเห็นอกเห็นใจและให้ภัย การครองชีวิตอย่างสันโดษในสังคมล้วนเป็นทัศนคติในทางโลก

นวนิยายของ ไม้ เมืองเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทำนองเดียวกัน คือเป็นนวนิยายรักที่ผิดหวัง มีการต่อสู้แย่งชิงคนรักในเชิงนักเลงลูกทุ่ง ทั้งนี้อาจเป็นไปได้เพื่อปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งพอจะกล่าวได้เช่น การบูชาความรัก แสดงความกตัญญู การล้างแค้น เพราะไม่ยอมให้ผู้ใดลบหลู่หมิ่นเกียรติยศและศักดิ์ศรี การยึดสู้ด้วยความมานะพยายาม จนบางครั้งทำให้ผู้อ่านมองดูว่าเป็นความบ้าบิ่น มุทะลุ หรือกล้าเกินการ จนบางคนอาจคิดว่าตัวละครไม่ต่อสู้ด้วยวิธีการแห่งปัญญา แต่เป็นแนวคิดของไม้ เมืองเดิม คือถ้าต่อสู้ต้องต่อสู้อย่างถูกผู้ชาย (และเป็นชายลูกทุ่งด้วย)

นวนิยายของ ไม้ เมืองเดิม นอกจากจะสะท้อนสภาพของสังคมในชนบทให้เราเห็นได้หลายแง่หลายมุมแล้ว ยังมีปรัชญาและแนวคิดในแง่ของคุณธรรมอย่างเห็นได้ชัด แสดงให้เห็นว่า ไม้ เมืองเดิม มีทัศนคติเกี่ยวกับความดีงามอย่างมั่นคง เห็นได้จากตัวละครเอกของเขา มักมีความคิดไม่สอดคล้องกับสภาพสังคม เพราะสังคมนั้นปกครองด้วยอำนาจอธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมจะมีสภาพเหลวแหลก ฟอนเฟะ ไม้ เมืองเดิม ไม่เคยหวั่นไหว เขาสร้างให้ตัวเอกต่อสู้อย่างทรนง แม้บางครั้งจะโดดเดี่ยว อ้างว้าง แสดงให้เห็นว่า ไม้ เมืองเดิม คงจะนิยมคนทรนงองอาจ และคนมีกำลังใจกล้าแข็งที่สามารถต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ได้โดยไม่ย่อท้อ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย